

„Vágóképek – rögzítve”

A „Legyen jobb a gyerekeknek” Nemzeti Stratégia és egyéb, a szegénységben vagy annak közelében élők életminőségét és életésélyeit befolyásoló szabályozási változások, intézkedések hatásainak monitorozása

Tartalomjegyzék

Bevezetés	3
1. Helyzetkép a gyerekes családokról	5
1.1. Szegénység	5
1.2. Jövedelem	6
2. A „Legyen jobb a gyerekeknek” Nemzeti Stratégia és más, a gyerekes családokat (is) érintő kormányzati intézkedések	8
2.1. „Legyen jobb a gyerekeknek” Nemzeti Stratégia 2007-2032	8
2.2. A gyerekes családokat érintő legfontosabb változások	10
3. Az interjúk elemzése	13
3.1. A családok jellemzői	14
3.2. Nyitó kérdések 15	
3.3. Részterületek vizsgálata	19
Szülők munkalehetősége	19
A gyerekekhez kapcsolódó pénzbeli ellátások szintje, biztonsága	20
Lakáshelyzet, a lakhatás körülményei	22
Óvoda, iskola	24
Családsegítés	27
Egészségügy	30
Közlekedés	32
Összegzés	33
„Vágóképek”	34

Magyar Szegénységellenes Hálózat
www.hapn.hu
2007. október

Bevezetés

A Magyar Szegénységellenes Hálózat 2004-ben alakult 17 civil szervezet kezdeményezésére azzal a céllal, hogy összefogja a szegénység és társadalmi kirekesztés csökkentéséért dolgozó alapítványokat, egyesületeket. A Hálózat feladatának tekinti, hogy a szegénység elleni küzdelem ügyét folyamatosan napirenden tartsa, rendszeresen felhívja arra a politikai döntéshozók, a szakma és a társadalom figyelmét. Fontosnak tartjuk, hogy a szegénységben és kirekesztésben élők képviselote mellett megerősítsük őket annyira, hogy önmaguk is képesek legyenek érdekeik érvényesítésére, a velük, sorsukkal kapcsolatos döntések befolyásolására. Célunk, hogy olyan szakmai tudásra és mindennapos élettapasztalatokra épülő hálózatot működtessünk, amelyben a szegények és a szakemberek, valamint laikus önkéntesek közösen, egymást kiegészítve tevékenykednek.

Célkitűzéseink elérésében egyik első eszközünk volt a 2005 októberében Magyarországon első ízben megrendezett Szegénységben Élők Magyarországi Találkozója. Programunkkal a Szegénység Világnapjához is kötődően a hazai szegénységre és társadalmi kirekesztésre kívántuk ráirányítani a döntéshozók, a szakemberek és a szélesebb közvélemény figyelmét. Az Országgházban a szegénységben és kirekesztésben élők, kormányzati és ellenzéki politikusok, szociális szakemberek találkoztak annak reményében, hogy első kézből jusson minden szereplő információhoz, kölcsönösen ismerjék meg az igényeket, javaslatokat, valamint kétoldalú kommunikáció induljon el a politika alakítói és a szegénységben élő, kiszolgáltatott emberek között.

Az első Találkozó tekinthető a Gyermekszegénység Elleni Nemzeti Program „bölcsőjének”, ahol a kormányfő a következőket mondta, *„gyermekszegénység ellenes nemzeti program kell azért, hogy gyermekeink úgy érezzék, olyan országban születtek, ahol a sorsok nem a szülők, nem a családi származás okán és jogán dőlnek el, hanem a saját adottságán, a saját tehetségén, a saját szorgalomén. Érezniük kell, hogy nem egyedül kell szembenézniük ezzel a rettenetes kihívással, hanem egy irántuk felelőséget érző nemzeti, társadalmi közösségben élnek”*.¹

A gyerekes családok helyzetén, a szülők és a gyerekek munkaerő-piaci, nevelési-oktatási, egyéb intézményekhez való hozzáférési esélyein és lakhatási körülményein javítani hivatott programot 2007 májusában az Országgyűlés egyhangúlag fogadta el, így ma már a „Legyen jobb a gyermekeknek” Nemzeti Stratégia 2007-2032 című országgyűlési határozat² tartalmazza azokat a tennivalókat, szükséges lépéseket, amelyek érvényesülése az országos és a helyi politika, valamint az egész társadalom felelőssége.

A miniszterelnök 2005. október 15-én kijelentette, hogy *„van dolga tehát a kormánynak. A kormány 15 év után először nem beszélni akar, hanem aszerint kívánja lakás, oktatás és mun-*

1 Forrás: http://www.miniszterelnok.hu/gss/alpha?do=2&pg=10&st=1&m13_doc=549&m21_curr=16

2 Az Országgyűlési Határozat teljes szövege: http://www.gyerekesely.hu/component/option,com_docman/task,doc_view/gid,186/Itemid,3/

kaerő-politikáját is átalakítani, hogy azzal azok számára nyújtson felemelkedést, akiknek ma a nélkülözés a sorsuk. Van dolgunk általában is, amely már nemcsak a kormányé: annak a közös, nagyon széles társadalmi felelősségvállalásnak a kialakítása, annak a kultúrának a létrehozása, amely nem elfordítja a tekintetét erről a problémáról azt gondolva, hogy az a jó, hogyha erről nem beszélünk, az a jó, hogyha ettől távol tartjuk magunkat.”³ A Magyar Szegénységellenes Hálózat így a „Legyen jobb a gyermekeknek” Országgyűlési Határozatot, amely a gyermekek, különösen a szegény gyerekek esélyeit javítani szándékozó Nemzeti Stratégiát foglal magában, határozott kormányzati szándéknak tekinti. A Stratégia rövid és hosszabb távú célokát, sőt, mértékeket is kijelöl. Korábban, ha politikai szándék volt is, számon kérhető kormányzati és országgyűlési elkötelezettség nem volt. Most már – és ez örömdetes hír – van. A Stratégia megvalósítását segítheti, hogy az Új Magyarország Fejlesztési Terv olyan forrásokat biztosít a társadalmi-gazdasági változások finanszírozásához, amilyenekkel korábban nem rendelkezett az ország.

Hálózatunk tagjai úgy ítélték meg, hogy 2007-től meg kell kezdenünk a folyamatok figyelemmel kísérését. E cél érdekében a független társadalmi monitoring eszközt hozzuk létre és fejlesztjük tovább. A monitorozás megvalósítását segíti, hogy mára a Magyar Szegénységellenes Hálózat tisztázta saját cél és feladatrendszerét, kialakította működési eljárásait, létrehozta önkéntes hálózatát. A Hálózat nem alkalmas szervezet országos statisztikák készítésére. Ezekre óriási szükség van, de gyakran késve, vagy hiányosan készülnek el. Időbeni elkészítésük érdekében a Hálózat csak civil nyomást gyakorolhat. A Hálózat által megvalósítható monitoring tevékenység szerepe más. Célja, hogy az eseményeket időben szorosan követve a valóságnak olyan arcát mutassa be, amely a társadalomtudományi kutatások számai mögött némileg homályban marad.

Az ország egészét lefedő, azonos időpontban zajló beszélgetéssorozat, interjúfolyamat indítottunk. Ennek struktúráját a Nemzeti Stratégia, a kormányzati intézkedések, illetve az élet alakítja. Kérdezőink önkéntesek, közöttük is sok az érintett, szegénységben élő ember. Beszélgetőtársaink azok a családok, amelyekben különösen nehéz ma az élet. Ők azok a szegény emberek, akik sorsuk jobbításáért, gyakran csak a pusztta fennmaradásáért nap, mint nap megküzdnek. Az ő életüket nehezítő, hátrányosan befolyásoló körülmények is írják a monitoring forgatókönyvét: az általuk jelzett negatív tendenciák megfigyelése része feladatunknak. A folyamatos követés érdekében ugyanoda évente többször is visszatérünk. Időszaki és éves jelentéseinkben foglaljuk össze az eredményeket.

Lehetőségeink elsősorban a személyes tapasztalatok gyűjtését teszik lehetővé arról, hogyan is élnek ma a gyerekes családok Magyarországon. Hogyan érintik őket a különböző kormányzati intézkedések, miként javul vagy romlik helyzetük egy-egy kormányzati döntés következményeként. Hogyan alakul jövedelmük a segéllyel vagy családi ellátásokkal kapcsolatos változások miatt, miként hat a családi költségvetésre, a megélhetésre a vizedtj,

3 Forrás: http://www.miniszterelnok.hu/gss/alpha?do=2&pg=10&st=1&m13_doc=549&m21_curr=16

a megváltozott egészségi állapot, vagy éppen a hozzátartozó utáni tb-járulék fizetése. Összességében melyek azok a nehézségek, amelyekkel a gyerekes családok kénytelenek szembenézni, illetve éreznek-e pozitív vagy negatív irányú változásokat mindennapjaik során.

Jelentésünket saját elhatározásunkból készítettük, a monitoringgal kapcsolatos feladatokat önkéntes munkában végeztük el, a felmerülő költségeket a Hálózat tagszervezetei viselték. Sem kormányzati, sem más támogatást, anyagi juttatást nem kértünk, és nem vettünk igénybe a monitoring jelentés elkészítéséhez.

1. Helyzetkép a gyerekes családokról

Magyarországon a szegénység, s annak részeként a gyermekszegénység olyan méretű társadalmi probléma, amelynek kezeléséhez politikai akarat, társadalmi összefogás és civil elszántság egyaránt szükséges. Az állam, a kormányzat és a társadalom közös felelőssége a problémák kezelése, különösképpen akkor, ha gyerekeket látunk éhezni, villany és fűtés nélküli házakban élni, iskolából kimaradni, gyógyászati segédeszköz nélkül küszködni. A szegény gyerekek szülei természetesen szegények, így amikor gyermekszegénységről beszélünk, a családok szegénységére is gondolunk. A Nemzeti Stratégia is a családon keresztül fókuszál a gyerekekre. Az összes magyarországi gyerekekre – prioritást adva azoknak, akiknek élethelyzetük miatt erre nagyobb szükségük van. De kikről is van szó? Mennyien szegények ma Magyarországon, és milyen mértékű a szegénység a gyerekek, a gyerekes családok körében?

1.1. Szegénység

A teljes népesség helyzete 2004 és 2006 között átlagosan valamelyest javult, a reáljövedelmek közel hét százalékkal nőttek. Ugyanakkor a szegénység aránya nem, vagy alig változott. Ez az arány egy széles körben elfogadott, az Európai Unió által alkalmazott szegénységi küszöb⁴ mérve 10-12 százalék körül van. A gyerekes családok helyzete azonban az átlagosnál rosszabb.

Részletes szegénységi arányokat háztartások típusa szerint egyelőre 2005-ig találtunk. Ezek szerint 2005-ben a gyerekes családok között kétszer annyi volt a szegény, mint a gyermektelenek között. Különösen veszélyeztetett helyzetben vannak az egyedülállók és a három- és több gyermekesek. Közöttük három-négyszer nagyobb a szegények aránya, mint a gyermekteleneknél.

⁴ Szegénységi kockázat háztartástípus szerint (Laekeni indikátor): A medián ekvivalens jövedelem 60%-ánál kevesebb jövedelemmel rendelkező háztartásokban élő személyek aránya.

1. Táblázat: Szegénységi arány háztartástípusonként

Háztartástípus	2004	2005
Gyermektelen háztartások összesen	9,6%	10,1%
Gyermekes háztartások összesen	16,5%	20,5%
Ebből:		
Egy szülő gyermek(ek)kel	27,4%	38,9%
Két felnőtt egy gyermek	14,9%	13,6%
Két felnőtt két gyermek	14,8%	18,0%
Két felnőtt három és több gyermek	23,6%	33,2%
Egyéb gyermekes háztartás	12,1%	14,7%

Forrás: A társadalmi kirekesztődés nemzetközi összehasonlítása (Laekeni indikátorok), KSH Statisztikai Tükör, I. évf./ 47. szám, 2007. augusztus

A szegénység aránya függ a használt mértékektől is. Az eddig használt szegénységi küszöb mélyen a létminimum alatt van. A KSH által évenként számított létminimum olyan társadalmi minimum, amely ha szűkös szinten is, de lehetővé teszi egy társadalmilag még éppen elfogadható színvonal elérését. 2005-ben a népesség 28, a gyermekes háztartásokban élők 40 százaléka élt e szint alatt. Az egygyermekeseknél az arány átlagos volt, de a három- és többgyerekesek 60 százaléka élt a létminimum alatt.

1.2. Jövedelem

A szegénység legfontosabb oka a munkanélküliség, a munkaerő-piacról történő kiszorulás. „A 20 év alatti gyermekkel rendelkező majdnem 1,3 millió háztartás 89%-ában vannak aktív keresők, 11%-ában nincsenek”⁵. A gyerekek számával növekvő anyagi nehézségeket a társadalmi juttatások valamennyire ellensúlyozzák. Ezek aránya összesen 21 százaléké, de a többgyerekesek esetében az átlagosnál nagyobb. Különösen nagy az arány, ha nincs munkajövedelem. Az aktív kereső nélküli sokgyermekes háztartások összes háztartási jövedelmének 36–42%-át 2006-ban a családi ellátások tették ki.⁶ Az ellátások színvonala azonban alacsony, a sokgyermekeseknél pedig különösen lassú volt az emelkedés, illetve egyes helyzetekben csökkent az ellátások reálértéke.

2006-ban az összes gyerekes háztartás egy főre jutó jövedelme 58.710 forint volt, nominálértéken 5,5, reálértéken 1,5%-kal magasabb az előző évinél.⁷ Az egy főre jutó jövedelmet (mint ezt fentebb bemutattuk) nagymértékben differenciálja a gyerekszám. Forintban kifejezve az egygyerekes háztartásokban több mint 10 ezer forinttal több, a négy vagy többgyerekeseknél 30 ezerrel kevesebb az egy főre jutó jövedelem, mint az összes gyerekes háztartás esetében. *Ennél súlyosabb probléma, hogy a családi pótlék és a segélyek együttesen rossz alakulása miatt a négy- és többgyerekes családok helyzete 2006-ban romlott, a távolság az egy- és többgyerekesek között nőtt.*

2. Táblázat: Egy főre jutó jövedelem alakulása 2004 és 2006 között a gyerekes háztartásoknál a gyermekek száma szerint

Gyerekszám	2004		2006	
	nettó Ft/hó/fő	1 gyerek = 100	nettó Ft/hó/fő	1 gyerek = 100
1 gyerek	60 914	100%	69 693	100%
2 gyerek	51 418	84%	58 317	84%
3 gyerek	39 992	66%	48 047	69%
4+ gyerek	28 936	48%	27 842	40%

Forrás: KSH HKF alapján számított adatok, Mózer Péter és saját számítások.

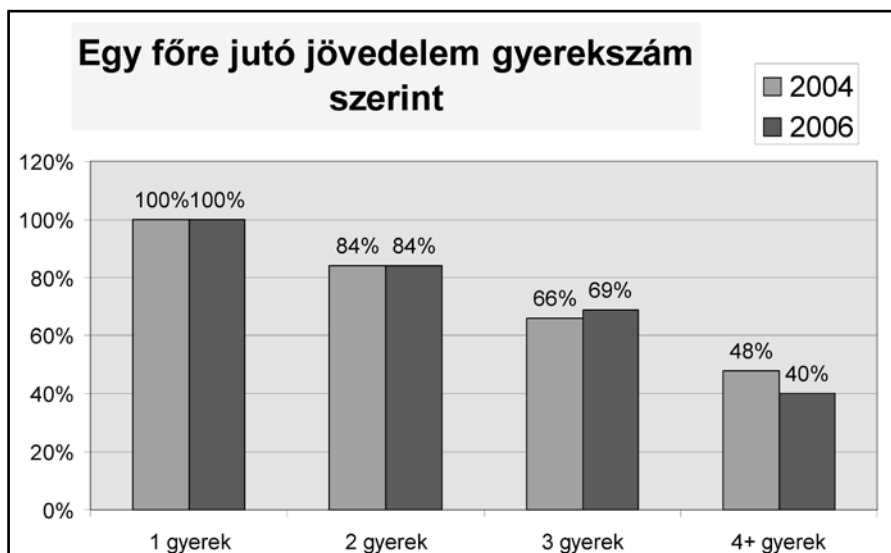
Egy, csak a szegény családokra vonatkozó kutatás így összegzi az utóbbi évek változásait:

5 KSH Társadalmi jellemzők 2007 (77.o.)

6 KSH Társadalmi jellemzők 2007

7 KSH Társadalmi jellemzők 2007

„2001 és 2006 között számos politikai és szociálpolitikai lépés történt a kirekesztés enyhítésére: országos tervek fogalmazódtak meg, a segélyezés gyakorlata javult, számos helyi kezdeményezés született. A reáljövedelmek öt év alatt érzékelhetően emelkedtek. Mindennek ellenére a szegénységben élők relatív lemaradása az átlag mögött fontos létfeltételek esetében inkább nőtt, mint csökkent, és a kirekesztés néhány formája gyakoribbá vált. Ezt azért tartjuk fontosnak nyomatékosan aláhúzni, mert 2007-től kezdve a politika elköteleződése alkalmasint még erősödhet is, de források kevésbé lesznek, az életszínvonal emelkedése megtorpan, sok csoportnál csökkennek a reáljövedelmek. Az elmúlt 5 év tapasztalatából az szűrhető le, hogy ha nem történnek sokkal nagyobb erőfeszítések a szegények érdekében, akkor a szegénység és kirekesztettség szinte elkerülhetetlenül terjedhet és mélyülhet.”⁸

⁸ Ferge Zsuzsa, Bass László, Darvas Ágnes, Dögei Ilona, Tausz Katalin (2007.) A Szegénység és kirekesztés változása 2001-(2005)-2006. ELTE TáTK Szegénységkutatató Központ. 104.o.

2. A „Legyen jobb a gyermekeknek” Nemzeti Stratégia és más, a gyerekes családokat (is) érintő kormányzati intézkedések

2.1. „Legyen jobb a gyermekeknek” Nemzeti Stratégia 2007-2032

A Nemzeti Stratégia alapvető célja, hogy a szegénységben és kirekesztettségben élő gyerekek életkörülményei és esélyei javuljanak. Ennek érdekében komplex, a gyereket minden oldalról körülvevő fejlesztést javasolhat fő prioritás mentén.

- A szülők munkanélkülisége a család szegénységének legfőbb oka. A jövedelmi szegénység csökkentéséhez feltétlenül szükséges a szülők foglalkoztatottságának, munkaerő-piaci esélyeinek növelése
- A család megélhetéséhez a jelenleginél nagyobb mértékben kellene, hogy hozzájáruljanak a gyerekek után járó pénzügyi támogatások. Ehhez a családi pótlék rendszerének további differenciálása szükséges a gyerekek száma szerint, továbbá az egyszülős családok esetében. A segélyezésnek is hatékonyabbá kellene válnia.
- A lakáshelyzet, a lakhatás feltételeinek javítása fontos célkitűzés, minthogy a lakhatás biztonsága az életminőség egyik alapeleme. Sok gyerekes család él komfort nélküli, zsúfolt, ún. standard alatti lakásokban, amelyekből hiányoznak az alapvető civilizációs eszközök.
- A következő prioritás azokat az intézményeket és szolgáltatásokat fedi le, amelyekkel a gyerek születésétől kezdve egészen 18 éves koráig találkozhat. Ezek fejlesztésén keresztül cél az egyenlőbb feltételek megteremtése a képességek kibontakoztatására, a korai képességgondozásra, valamint arra, hogy a hátrányos helyzetű gyerekek iskolai és ezen keresztül jövőbeli lehetőségeik javuljanak.
- A gyerekes családokat célzó személyes szolgáltatások és szakellátások jelentős fejlesztésére lenne szükség. A családsegítő és gyermekjóléti szolgáltatásokat, illetve egyéb ellátásokat hatékonyabbá, hozzáférhetőbbé kell tenni, és alkalmassá arra, hogy az egyéni és közösségi problémákat valóban kezelni tudják.
- A szegénység és a betegség, a megváltozott egészségi állapot szoros összefüggésben állnak egymással. A szegény családokban gyakoribb a koraszülés, nagyobb a kis súllyal született gyerek száma, több a gyerekbetegség, gyerekbaleset, jelentős az alultápláltság, a mozgásszegény életmód. A hatodik célkitűzés ezért fogalmazza meg az egészségesebb gyerekkor biztosításának szükségességét.

A Stratégia céljai minden gyereket érintenek, ugyanakkor vannak csoportok, amelyek halmozott hátrányaik miatt kiemelt figyelmet kell, hogy kapjanak. Éppen ezért a roma és a fogyatékkal élő gyerekek és családjaik helyzetének javítása minden fejlesztési területet érintő horizontális prioritás. Ugyanilyen prioritásként szükséges kezelni a hátrányos helyzetű települések, kistérségek felzárkóztatását, valamint a gyerekeket is szolgáló közösségi rendszerek esélykiegyenlítő funkciójának fejlesztését.

A célok összefoglalása

	Szülők munkája	Lakhatás javítása	Gyermekek fejlesztése, képzése	Szociális ellátások és szolgáltatások	Gyermekek jobb egészsége
Roma gyermekek prioritása	<p>Szegénység arányának és mélységének csökkentése</p>				
Fogyatékkal élő gyermekek prioritása					
Települési lejtő csökkentése					
Működő nagy ellátórendszerek fejlesztése					
Gyermeki jogok erősítése	<p>Szegénység arányának csökkentése, minden gyermek esélyeinek javítása, jogainak és részvételének erősítése</p>				
Együttműködés szektorok, intézmények, ágazatok között					
Állampolgárok, gyermekek részvétele					
Információterjesztés, hozzáférés					

Az országgyűlési határozatként elfogadott, tehát elvi szinten politikai szándékot, elkötelezettséget közvetítő Stratégia sorai szerint „A „*Legyen jobb a gyermekeknek!*” Nemzeti Stratégia elindítása kiáltó társadalmi szükséglet. A szegénység köre talán nem bővül, a szélsőséges szegénység több formája azonban tartósodik, súlyosbodik. A szocializációt alapvetően befolyásoló intézmények, elsősorban az iskolarendszer, nem enyhíti, hanem gyakran felerősíti a szegénység újratermelésére ható tényezőket. A tartós szegénység, a lakóhelyi és iskolai szegregáció bontja a társadalom összetartozását, gyengíti a közös normákat. A probléma olyan méretű és olyan veszélyekkel jár a társadalmi, gazdasági, sőt a politikai fenntartható fejlődésre, hogy a cselekvést azonnal meg kell kezdeni, majd kitartó szívóssággal évtizedeken át folytatni. A cselekvés motorja csak a kormányzat és a civil társadalom együttes akarata lehet.”⁹

2005 év vége, illetve 2006 márciusa – a Gyermekszegénység Elleni Nemzeti Program elkészülte – óta a politikai elszántság megtorpanni látszik. 2007 májusában az Országgyűlés majdnem százszázalékos arányban fogadta el a Nemzeti Stratégiát. A parlamenti pártok a határozat elfogadásával kinyilvánították elkötelezettségüket a társadalmi probléma kezelése iránt, amely nem kizárólag azért fontos, mert enyhíteni kell a szegénységet és a kirekesztést, hanem azért is, mert ettől függ Magyarország jövőbeni gazdasági fejlődése, működőképessége is. Ehhez képest az tapasztaljuk, hogy nem egyértelműek, vagy gyengék a kormányzati törekvések a Stratégia javaslatainak megvalósítására.

A Stratégia megvalósításának két fő anyagi forrása az „európai források” és a hazai költségvetés. Az Európai Uniótól 2007 és 2013 között érkező források elosztásának kereteit az Új Magyarország Fejlesztési Terv határozza meg, amely operatív programjain és azok intézkedésein keresztül jelöli ki az ország legfontosabb prioritásait. Sajnos ezek között nem szerepelnek kellő hangsúllyal a Nemzeti Stratégia célkitűzései, illetve csak szétdarabolva, elemeiben található meg. A korábban kiemelt prioritásként kezelt Gyerekesély Zászlóshajó Program elvesztette komplexitását, szinte már nem is létezik. Az ÚMFT-ben kétség kívül megjelennek olyan prioritások, intézkedések, amelyek a gyerekekhez kapcsolódnak. Ezek azonban elsősorban a közoktatást szolgálják, és kevésbé hatnak a szocializációs folyamat egészére, illetve a gyermekek életkörülményeire. Általában igaz, hogy az ÚMFT társadalompolitikai programjaiban nehezen jellemezhetőek meg komplex célok.

A költségvetési források esetében az aktuális politikai-gazdasági helyzet egyelőre azt vetíti előre, hogy a közeljövőben nem várhatók a gyerekes családok élethelyzetét érzékelhetően, rövid távon javító összehangolt kormányzati intézkedések.

A Nemzeti Stratégia léte történelmileg jelentős előrelépés. Valóságos hatása azonban megvalósításán múlik. Ennek sikerére garanciák nincsenek – minden segítségre szükség van.

⁹ http://www.gyerekesely.hu/component/option,com_docman/task,doc_view/gid,186/Itemid,3/

2.2. A gyerekes családokat érintő legfontosabb változások

Az intézkedések szintjén az elmúlt 1-2 év legjelentősebb változása a gyermekesek szempontjából a családtámogatási rendszer, valamint az egészségügyi szolgáltatások rendszerének átalakítása. Interjúink alanyai is ezeket említették a leggyakrabban, mint a mindennapjaik során legérzékenyebb változásokat. A vélemények természetesen különböznek az egyéni érintettségétől függően.

A 2006 elejétől életbe lépett új **családtámogatási rendszer** fő elemei a rendszeres gyermekvédelmi támogatás megszüntetése, illetve gyermekvédelmi kedvezmény néven a családi pótlékba történő beépítése, valamint a családi adókedvezmény jogosultsági feltételeinek szigorítása. A változások az előreszámítások szerint kedvezően, vagy semlegesén érintették a családok többségét. Ennek ellenére a szegény családok többsége többé-kevésbé súlyos romlásként élte meg a helyzetet. Ennek fő oka a rossz kormánypropaganda. A kormányzati kommunikáció azt sulykolta, hogy „kétszeresre emelte a kormány a családi pótlékot”. Ez formálisan igaz, lényegében hamis állítás. A családi pótlékként kifizetett összeg egyrészt az inflációval, másrészt a megszüntetett adókedvezmény egy részével, harmadrészt a megszüntetett rendszeres gyermekvédelmi támogatásnak megfelelő összeggel, végül a 13. havi családi pótlék beolvasztásával emelkedett. A családok tehát végeredményben reálértékben csak a korábbi összeget kapták meg más formában, miközben a kormánypropaganda nyomán ennél lényegesen nagyobb javulást vártak. A javulás elmaradt, a propaganda visszájára fordult. A változtatás célja a jogok erősítése, a szegénypolitika gyengítése, a társadalmi összetartozás hangsúlyozása volt. Erről senki nem beszélt – legkevésbé a kormányzat. A szegény családok viszont a korábban külön folyósított szegényellátás elmaradását (tévesen) anyagi veszteségként értékelték. A 13. havi (karácsonyi) családi pótlék elmaradását, az iskolakezdési támogatások csökkenését a családok tényleges veszteségnek érzékelik.

2006-ban és 2007-ben a **családi pótlékot** a jogszabálynak megfelelően az infláció mértékében emelték. 2006-ban ez a 6,2 százalékos emelés differenciálatlan volt. 2007-ben kezdte el a kormányzat figyelembe venni a sokgyerekesek és egyedülálló szülők súlyos lemaradását, és ennek megfelelően differenciáltan emelte a családi pótlékot. Igaz, hogy sem az emelés, sem a differenciálás mértéke nem túl jelentős. Mégis, az ország adott anyagi helyzetében és a többi ellátáshoz viszonyítva méltánylandó ez a gyerekek érdekében tett erőfeszítés.

3. Táblázat: A családi pótlék 2008. évi emelése

Családtípus	Családi pótlékban részesülők száma (gyermekszám)	Családi pótlék összege 2007-ben (Ft/hó/gyermek)	Családi pótlék összege 2008. január 1-jétől (Ft/hó/gyermek)	Emelés mértéke (%)	Emelés mértéke (Ft/hó)
Egygyermekes család	406 057	11 700	12 200	4,3*	500
Egygyermekes egyedülálló	206 434	12 700	13 700	7,9	1000
Kétgyermekes család	706 596	12 700	13 300	4,7*	600
Kétgyermekes egyedülálló	168 675	13 800	14 800	7,2	1000
Három és többgyermekes család	470 495	14 900	16 000	7,4	1100
Három és többgyermekes egyedülálló	107 827	15 900	17 000	6,9	1100
Fogyatékos gyermeket nevelő család	68 845	22 300	23 300	4,5*	1000
Fogyatékos gyermeket nevelő egyedülálló	23 888	24 400	25 900	6,1	1500
Nagykorú fogyatékos személy	34 793	19 400	20 300	4,6*	900
Nevelőszülőnél élő, intézményben elhelyezett	12 736	13 800	14 800	7,2	1000

* Megjegyzés: a kiemelt célcsoportot nem képező családtípusoknál az emelés átlagos mértéke 4,5 százalék, a konkrét emelés mértékek a 100 Ft-ra való kerekítés eredményei.

A *segélyezés* 2006. évi átalakítása egy „családi minimum” bevezetésével elvben ugyancsak a többgyermekes családoknak kedvezett. A segélyezési plafon a gyermekek – fogyasztási egységre átszámított – számának megfelelően emelkedik, és ennek alapján a rendszeres szociális segély összege is nő a gyerekek számával. A jogszabály életbe lépése után vált világossá, hogy négy vagy több gyerek esetén a segély összege a 60 ezer forintot is elérheti. Noha ennek az összegnek semmi köze a minimálbérhez, a dolog „optikája” miatt a jogszabályt rövid idő alatt úgy változtatták meg, hogy a segély összege (gyermekszámtól függetlenül) nem

lehet magasabb a nettó minimálbérnél. Ezzel a nagyobb családok havi 5-10 ezer forinttól estek el.

Pozitívan értékelhető a szegény (rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő) gyermekek ingyenes iskolai étkezési lehetősége, továbbá az a törekvés, hogy nyáron is legyen iskolai étkeztetés. Az első megoldásnál az a probléma, hogy a felső tagozatosok már kiesnek a kedvezményből. A nyári étkeztetés még 2007-ben is dőcögött, és a legtöbb esetben konzervosztást jelentett. Ez még akkor sem megoldás, ha a konzervet a gyerekek ennék meg.

Az iskolás gyerekeket nevelő családokat érzékenyen érintette a diákoknak járó **utazási kedvezmények** 67,5%-ról 50%-ra történő csökkentése.¹⁰ A nagyobb településeken, ahol a helyi tömegközlekedés használata, bérlet vásárlása szükséges, jelentős többletkiadást okoz a kedvezmények csökkentése. Nem beszélve azokról a családokról, akiknek gyerekei más települések intézményeibe járnak, mert vagy nem működik a lakóhelyen általános iskola, vagy a középiskola, esetleg a felsőoktatási intézmény szőlítja el az idősebb tanulókat.

Az **egészségügyben** 2007 februárjáról bevezetett vizitdíj és kórházi rapiddíj¹¹ fogadtatása egyértelműen kedvezőtlen, még úgy is, hogy a kormány végső döntése alapján a gyerekeknek nem kell vizitdíjat fizetni. Mindkét díj összege 300 Ft, amely önmagában nem nevezhető jelentős kiadásnak, de az alacsony jövedelmű családok számára, vagy azok számára, amelyekben tartós beteg, megváltozott egészségi állapottal küzdő, vagy gyakran beteg családtag él, igen megterhelő. A problémát fokozza, hogy olyan esetekben, mint a sürgősségi ellátás „indokolatlan” igénybevétele (az indokoltság értelmezése teljesen önkényes lehet), vagy a nem saját háziorvosnál igénybevett szolgáltatás a gyerekek esetében is emelt összegű díjat kell fizetni. Utóbbi 1000, előbbi 600 forint. Igaz, hogy a jogszabály kitér a rászorulókat támogatására, de ennek technikája, bizonyos szociális támogatások 200, illetve 300 forinttal történő emelése nem jelent valós segítséget a célcsoportnak sem, és nyilván azoknak sem, akik szegények ugyan, de nem kapnak semmilyen – a meghatározott körbe tartozó – pénzügyi ellátást.

A **gáz-és távhőtámogatást**¹² pozitív kormányzati intézkedésnek tekintik az érintettek, minthogy a fűtéssel kapcsolatos kiadásait ez érzékelhetően csökkentti. Továbbra is megoldatlan azonban azoknak a szegény családoknak a támogatása, amelyek fával vagy szénrel fűtenek. Ezek az árak is emelkednek, de ellentételezés nincs. A kért családok egy része új technikákat dolgozott ki a tüzelő kifizetésére. Többen is említették, hogy kis tételekben egész nyáron vásárolnak. Ez a megoldás valószínűleg drágább, mint a nagybani vásárlás, de megoldás. (Nem került említésre az az ismert tény, hogy a drága tüzelés egyik következménye a megállíthatatlan falopás is. Egyszerűen sokaknak nincs választásuk.)

10 85/2007. (IV. 25.) Korm. Rendelet a közforgalmú személyszállítási utazási kedvezményekről

11 2006. évi CXV. Törvény egyes, az egészségügyet érintő törvényeknek az egészségügyi reformmal kapcsolatos módosításáról

12 A Kormány 231/2006. (XI.22.) Korm. rendelete a lakosság energiafelhasználásának szociális támogatásáról

3. Az interjúk elemzése

A Magyar Szegénységellenes Hálózat önkéntesei közel ötven gyerekes családot kerestek fel Magyarország hét régiójában. Olyan családokat, akiknek gondot jelent a mindennapi megélhetés, akik szegénységben vagy annak határán élnek. Nem ők jelentik az országot, és nem reprezentálnak minden típusú problémát. Ugyanakkor tény, hogy az általuk elmondottak sokak életében hasonló módon vannak jelen.

Ötven család, rengeteg nehézséggel. Különböző mértékben és más-más hangsúlyokkal, de a beszélgetések során szerzett információk kivethetők a társadalom egy szélesebb csoportjára.

A monitoring során városi és falusi, egyszülős és sokgyerekes, roma és nem roma családdal, súlyosan beteg gyereket nevelő családdal egyaránt készült interjú. A családokkal, elsősorban az anyákkal folytatott egy-másfél órás beszélgetések előre meghatározott téma-rendszerre épültek. A strukturált interjúhoz legközelebb álló módszertani eszközzel dol-

goztunk, előre kidolgozva azokat a kérdéseket, amelyekre választ vártunk, ugyanakkor teret hagyva annak is, hogy az interjúalany saját problémáit helyezze középpontba. A témákat természetesen a Nemzeti Stratégia fejlesztési területei jelölték ki, illetve – ha a szülő nem említette – rákérdeztünk a közelmúlt kormányzati lépéseinek érzékelhető következményeire. Az interjúk bevezető kérdéseinél gyakran kiderült, melyek a legégetőbb gondok, és ilyenkor természetesen ezek képezték a beszélgetés vezérfonalát.

Az interjúk struktúrája

Nyitó kérdések

1. Milyennek látja családjá helyzetét (anyagi körülmények, lehetőségek) most?
A közlejövőben pozitív vagy negatív változást vár ezen a téren?
2. Van-e olyan speciális probléma a családban, amely meghatározza a család életét, korlátozza lehetőségeit?
3. Történtek-e mostanában olyan változások a településen, amelyek kedvezően vagy kedvezőtlenül érintették a családot?
4. Hallott-e mostanában olyan állami intézkedésekről, amelyek érintik a családot?
Vannak-e erre vonatkozó pozitív vagy negatív tapasztalatai?
5. Hallott-e arról, hogy a gyerekes családok helyzetének javítását célzó programot tervez indítani a kormány? Ön mit várna egy ilyen programtól?

Területek

1. Szülők munkalehetősége vagy munkanélkülisége
2. A gyermekhez kapcsolódó pénzbeli ellátások szintje, biztonsága
3. Lakáskörülmények, lakásfenntartás
4. Óvoda, iskola színvonala, az óvodáztatás, iskoláztatás költségei
5. Családsegítő és gyermekjóléti szolgálattal való kapcsolat, a szolgáltatás elérhetősége és hatékonysága
6. Egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés, vizitdíj fizetése
7. Közlekedési nehézségek (elérhetőség, anyagi gondok)

3.1. A családok jellemzői

Hét régió húsz településén élő 47 családot kerestünk meg. Van köztük fővárosban és megyeszékhelyen, kisebb városokban és falvakban élő is. Beszélgettünk nagyváros külterületén és cigány telepen lakókkal, de olyan családdal is, akik Budapest belvárosában élnek.

Egytizedük egygyerekes, húsz százaléuk kétgyerekes, közel egyharmaduk három gyereket és negyven százaléuk négy vagy több gyereket nevel. Ezek az arányok nem egyeznek meg az országos arányokkal, a négy vagy többgyerekes családok erősen felülreprezentáltak, amit szándékosan alakítottunk így, hiszen náluk fokozottabban jelentkeznek a problémák, illetve tudjuk, hogy a három vagy többgyerekesek szegénységi kockázata jóval magasabb, mint az egy vagy két gyereket nevelőké.

A családok egyharmada cigány. Ez az országos átlagnál magasabb, de megfelel annak az arálynak, amelyet a szegénykutatásoknál tapasztalnak. A 2006. évi szegénykutatásnál az alsó jövedelmi harmadba tartozók éppen 30 százaléka volt roma. .

Az egyszülős családok szintén nagyobb mértékben veszélyeztetettek, mint azok, ahol két szülő van. Mi tizenegy egyszülős családdal készítettünk interjút; egy kivétellel az anya maradt magára a gyerekekkel.

Az iskolai végzettség és gazdasági aktivitás is megfelel az országos képnek. Az apák majdnem harminc százaléka nyolc általánossal vagy az alatti végzettséggel rendelkezik, közel felük szerzett szakmunkás bizonyítványt, 22 százaléuk érettségít, és mindössze egy olyan férjjel találkoztunk, akinek van diplomája. Az anyák esetében kedvezőtlenebb a helyzet: negyven százaléuk legfeljebb nyolc általánossal rendelkezik, egyaránt egynegyedüknek van szakmunkás végzettségük és érettségijük, valamint két anyának van diplomája.

Az apák hatvan százaléka aktív kereső, rendelkezik hivatalos munkával. Az anyáknál ez az arány ennek a fele. A férfiak közel tíz százaléka, a nőknek hét százaléka regisztrált munkanélküli. Nem meglepő, hogy az anyák több mint fele gyeseen van. Árulkodó lehet ugyanakkor, hogy a férfiak egytizede rokkantnyugdíjas. A jelenlegi vagy az utolsó foglalkozások között találunk rakodót, konyhalányt, sofőrt, beteghordót vagy éppen takarítót.

3.2. Nyitó kérdések

Milyennek látja családja helyzetét most? A közlejövőben pozitív vagy negatív változást vár ezen a téren?

A családok többsége egyértelműen nehéz helyzetben van, anyagi lehetőségeik korlátozottak, szinte minden jövedelmüket felemészti a gyerekek nevelése, taníttatása, valamint a megélhetéshez szükséges legalapvetőbb költségek finanszírozása.

A régiótól, és azon belül a településtől függetlenül egyöntetű az a helyzetkép, amely a mindennapi nehézségekről, szűkös anyagi körülményekről szól. Megtakarításról, félre tett pénzről szó sem lehet, a családok nem terveznek, nem tudnak tervezni, a napról-napra történő túlélésre koncentrálnak. Ezt bizonyítja az is, hogy csak néhányan jelezték, pozitív változásokat várnak a közlejövőben. A többség teljes mértékben pesszimista, és semmiféle jelét nem látja annak, hogy a család helyzete javulhatna. Akik optimistán tekintenek a jövőbe, azokból is inkább a vágy szól, és nem helyzetük valós javulásának reális lehetőségei felismerése.

Egyedülálló anya mondja, hogy „nem tudom azt mondani, hogy jó helyzetben vagyok, és semmi javulásra utaló jelet nem látok, ami az életemet megkönnyítené, mert azt érzékelem, hogy emelkednek az árak... Most már többre kerül a gyerekek utaztatása, mert elvették a diák kedvezményt”. Általánosítható az a vélemény, hogy „a családom helyzetét egyre kilátástalanabbnak látom”. Egy másik anya helyzetértékelése nagyon hasonló: „Nagyon rossz, kilátástalan. A beigért drasztikus áremelések miatt csak negatív változás várható.”

Elvétve találkozunk egy-egy derülátó családdal is, ahol az anya szerint „... nem panaszkodhatunk. Pozitív változást várok, optimista vagyok.” Egy másik, városi családnál sincsenek komoly nehézségek: „Igazából olyan hű de sok égető problémánk nincs. Megoldható problémák vannak, ami vagy egy kicsit húzódik, vagy nem, de lényegében megoldható problémák. Ami az anyagi része, ugye most megpróbálkoztunk a szocpallal, mert ezt a házat meg tudnánk venni egymillió forintért”.

Ugyanakkor hosszasan folytatható az ilyen és ehhez hasonló idézetek sora: „Siralmas, sőt több mint siralmas. Elkeserítő, kilátástalan! Semmilyen lehetőségem nincs arra, hogy munkát találjak...” Vagy: „A lehető legrosszabb, sőt egyre rosszabb! A fiataloknak nincs munkalehetőség... Ez csak rosszabb lesz! Itt vannak a megszorítások, ezek nem engednek remélni, hogy jobb lehet nekünk kisembereknek.” Két gyereket egyedül nevelő, cigánytelepen élő anya mondja, hogy „legjobban a mindennapi élelemmel küzdök, meg a bérletekkel is...”. De a megyeszékhelyen élő, háromgyerekes nem roma szülő helyzete sem könnyebb: „Jelenleg nehéz körülmények között élünk. Életkilátásaink csökkentek. Lehetőségeink nagymértékben beszűkültek. A közeljövőben úgy gondolom, a helyzetünk csak romlik.”

Minden interjúhoz készült egy elnagyolt családi költségvetés. Itt egyetlen költségvetéssel illusztráljuk a szegény családok megélhetési nehézségeit. Ez a család nem különösen rossz helyzetű. Igaz, négy gyerek van (1, 3, 8, 9 évesek), de az apa rendszeresen keres, „kiskönyves” fizikai munkás, aki a minimálbér közel kétszeresét viszi haza. Az anya kapja a gyest, rendszeresen érkezik a családi pótlék. Nem romák, tehát az előítélettel sem kell küzdeniük. Lakbért nem kell fizetniük, mert jelenleg a plébánia fogadta be őket. A költségvetés kiadási oldala mégis nyomasztó, annak ellenére, hogy a súlyosan beteg kislánnyal kapcsolatos havi külön kiadásokat csak 15 ezer forintra becsülik. Ha az általuk megadott számokat tovább gondoljuk, kiszámítható, hogy mennyi jut naponta étkezésre (50 Ft/fő/nap), és mindenre, ami nem tartozik a legelemibb muszáj-kiadások közé, ideértve gyerekcipőt és felnőtt ruhát, fűtést, közlekedést, tisztálkodást és mindent, ami szórakozást vagy változatosságot jelent (12 Ft/fő/nap).

A mindennapi szűkölködés költségvetése

Bevétel		Kiadás	
Fizetés	90. 000 Ft	Hitel	15. 000 Ft
Családi pótlék	68. 000 Ft	Villany	9. 000 Ft
Gyes	24. 000 Ft	Vízdíj	5. 000 Ft
		Szemétszállítás	1. 150 Ft
		Élelmiszer (50 Ft/fő/nap)	90. 000 Ft
		Gyógyszer, orvos (1 éves kislány vak)	15. 000 Ft
		Ruházkodásra, háztartásra, tisztálkodó szerekre, fűtésre, közlekedésre, iskolai kiadásokra, kultúrára, tartós fogyasztási cikkekre és minden egyébre marad: fejenként és naponta 12 Ft.	46. 850 Ft
Összesen:	182. 000 Ft		182. 000 Ft

Van-e olyan speciális probléma a családban, amely meghatározza a család életét, korlátozza lehetőségeit?

A válaszokból kiderül, hogy a „szegény embert még az ág is húzza”. Gyakorik a betegségek, amelyek a lelki megterhelés mellett jelentős kiadásokat is magukkal hoznak. A különböző egészségügyi problémák gyakran szorosan összefüggnek a szegénységgel, a nem megfelelő lakáshellyel és táplálkozással. A családok közel felében él beteg családtag vagy olyan gyerek, akinek tanulási-magatartási nehézségei szintén nem könnyítik meg a mindennapokat. Előfordul a rossz lakhatási körülmények következtében kialakuló asztma: *„... négy gyermekemet egyedül nevelem, két kisebb gyermekem asztmás, amely befolyásolja az életünket. Mindennapjainkat ez eléggé meghatározza, anyagilag is megterhelő időnként. Mint például, amikor betegek a gyerekek, hogyan jutok be a boltba bevásárolni, hogy vigyem orvoshoz őket.”* Máshol is komoly a baj: *„... legkisebb kislányunk koraszülött lett, hat hónapra született, és sajnos látási problémái vannak. Hitelt se tudnánk felvenni, hogy megműtsék, mert volna erre lehetőség külföldön.”* Egy ötgyerekes anya így panaszkodik: *„A két legidősebb lányomnak veleszületett szívbetegsége van, és mind a kettőt többször kellett műteni. A második gyermekemet háromhavonta, az első gyermekemet pedig évente hordom orvosokhoz Győrbe is, és Pestre is. Ez jelentős mértékben meghatározza az életünket, folyamatos orvosi felügyelet alatt állnak, és persze a hétköznapiakban is figyelemmel kell kísérni az állapotukat.”*

Három interjúalany speciális problémaként definiálta cigány származását. Olyan negatívumként jelezték ezt, amely nagymértékben befolyásolja a család lehetőségeit,

elsősorban a munkaerő-piaci diszkrimináció miatt. Itt három családról van szó, de tudjuk, hogy a probléma általános az egész országban. A romák szegénységét, kirekesztettségét az élet szinte minden területén megjelenő hátrányos megkülönböztetés is fokozza. A következő idézet az ország bármely területén élő cigány ember szájából elhangozhatott volna: *„Az egyetlenegy gond, ami most nagyon kezd elterjedni, sajnos, hogy bárhova elmegyek, bárhova szeretnék felvételizni, betelefonálok, azt mondom, Nagy Ervin, nem roma név, azt mondja, persze, természetesen, van felvételi, jöjjön. És amikor meglátnak, hú, hát ne haragudjon, de betelt. Annyira hátrányos helyzetben vagyok ezzel kapcsolatban, hogy az embertelen.”*

Történtek-e mostanában olyan változások a településen, amelyek kedvezően vagy kedvezőtlenül érintették a családot?

Az interjúk alapján éles különbségek nem mutatkoznak aszerint, hogy egy-egy család az ország mely részén él. Statisztikai adatokból tudható, hogy a falvakban élők szegénységi kockázata a városban élőkénél másfélszerese, a fővárosiakhoz képest pedig négyszer valószínűbb, hogy szegények. A szegények aránya a városokban kisebb, de aki szegény, az városban is súlyos helyzetben van.

A lakóhely, a település, illetve annak önkormányzata sokkal érzékenyebben képes befolyásolni a családok életét, mint a „felülről jövő” intézkedések. Nagyon sok múlik egy-egy polgármesteren, egy-egy önkormányzati kezdeményezésen, vagy éppen a településen működő civil szervezetek aktivitásán. Éppen ezért kérdeztük meg, hogy a település szintjén történtek-e a közelmúltban olyan változások, amelyek pozitívan vagy kedvezőtlenül érintették a családot.

A válaszok valamivel több mint fele arról tanúskodik, hogy a településen – legyen az falu, város vagy megyeszékhely – nem történt semmi. A szülők ezekben az esetekben nem tudtak beszámolni érdemleges intézkedésről, kezdeményezésről; sem olyanról, ami segítette volna őket, de olyanról sem, amely miatt rosszabbodott volna helyzetük.

Vannak olyan települések, ahol láthatók a fejlődés jelei; új lakások épülnek, egészében fejlődik a falu vagy a város, ugyanakkor az alsóbb társadalmi csoportok, amelyek rendszeresen kimaradnak a fejlődés pozitív következményeiből, most is csak azt látják, hogy *„nálunk sok minden történik, fejlődik és szépül a város, de ez minket nem érint sokban.”* Három cigány szülő üdvözölte, hogy a telepen, ahol élnek, megindult a közművesítés, így ma már látnak esélyt arra, hogy egyszer be tudják vezetni a vizet. *„Most elindult ilyen teleprendezés, tehát a szennyvíz, meg víz már hál’ Istennek lesz, mert eddig térdig sárban jártunk, úgyhogy talán ez kedvező nekünk, hogy nem kell sárban járkálni, mert most már közművesítik az utakat, meg talán építkezni most már tudunk, de úgy különösebben más nincs.”* További három esetben említettek kedvező változást: elindult egy új buszjárat, háziorvos kezdte meg praxisát, valamint támogató szolgálat szállítja a gyerekeket, igaz pénzért.

Hallott-e mostanában olyan állami intézkedésekről, amelyek érintik a családot? Vannak-e erre vonatkozó pozitív vagy negatív tapasztalatai?

Arra a kérdésre, hogy hallottak-e mostanában őket is érintő kormányzati intézkedésekről, az interjúalanyok negyede nemmel válaszolt. A többiek viszonylag tájékozottak. Az egészségügyi reform, ezen belül is a vizitdíj megítélése a legkedvezőtlenebb, de többen említik a dráguló gyógyszereket is. A vizitdíj, annak ellenére, hogy 18 éves kor alatt nem kell fizetni, a legtöbb családnak gondot jelent, hiszen egyrészt a szülők is járnak orvoshoz, másrészt azért, mert a sürgősségi ellátást emelt összegű díjjal vehetik igénybe - a gyerekek is: „... ez a kórház téma érintett most bennünket, a vizitdíj. Ugye a gyógyszereket úgy kell felírni, az 300 Ft, a gyógyszerek is olyanok, hogy sok a támogatott gyógyszer, ugye ettől elesünk, és drágább lett a gyógyszer.” Egy másik szülő: „A családukat érinti a vizitdíj, mert felnőtt korú lányaink, akik ugyan tanulnak, nekik már fizetniük kell. Emiatt néha félek is, hogy mikor kerül orvoshoz a nagy lányom betegsége miatt, mert nem biztos, hogy éppen kibírjuk fizetni a vizitdíjat.”

Az egészségügyben bekövetkezett változásokhoz hasonlóan negatív a családtámogatási rendszer átalakításáról alkotott többségi vélemény is. Többen említik, hogy a családi adókedvezmény feltételeinek szigorítása, valamint a rendszeres gyermekvédelmi támogatás családi pótlékba történő beépítése nem tett jót a családi költségvetésnek. Két gyereket egyedül nevelő anya így élte meg a változást: „... lakásfenntartási támogatásra azért nem vagyunk jogosultak, mert amióta a rendszeres gyermekvédelmi támogatást beépítették a családi pótlékba, nem vagyunk rá jogosultak.” Egy másik, négygyermekes roma szülő szintén rosszabbul járt: „Negatív talán a családi adókedvezmény megváltoztatása. Ettől elég rendesen megcsappantunk. De megmondom őszintén, emelték a családi pótlékot, jó, rendben van. De a másik kedvezményt meg elvették. Pár ezer forinttal kevesebbet kapok így.” Egy ötgyermekes cigány anya nem halott ugyan újabb intézkedésekről, de a régebbiekről ez a véleménye: „Emelték a családi pótlékot, de el is vették a rendszeres szociális segílyt... Én csak annyit látok, hogy az állam az egyik kezével ad, a másik kezével ugyanannyit el is vesz. A helyzetünk, pedig soha nem javul, csak mindig rosszabb lesz.”

Természetesen ahány család és élethelyzet, annyi értékelés. Van, aki szerint szükséges például a vizitdíj bevezetése, mert így legalább nem az orvosok zsebében landol a pénz. További kedvező véleményekkel is találkoztunk: „... hallottam arról, hogy a főállású anyasági mellett lehet dolgozni, így segítséget jelenthet nekem, hogy a gyerekek egész nap az iskolában maradhatnak a napköziben.” Kedvező a gázár-támogatás, valamint az ingyenes nyári étkeztetés megítélése is. Utóbbival kapcsolatban többen is hangsúlyozták, hogy „az elmúlt három évben a nyári ingyenes gyermekétkeztetésben kaptak a gyerekek ebédet.”

Hallott-e arról, hogy a gyerekes családok helyzetének javítását célzó programot tervez indítani a kormány? Ön mit várna egy ilyen programtól?

Az interjúalanyok háromnegyede nem hallott még a Nemzeti Stratégia programjáról, illetve az országgyűlési határozatról, és a többiek is csak nevében ismerik a kezdeményezést.

Arra a kérdésre azonban, hogy mit várnának egy ilyen programtól, illetve milyen segítségre lenne szükségük, szinte minden interjúalany válaszolt. A javaslatok többsége nem pontosan artikulált, mégis kirajzolódik egy kép, amely megmutatja, melyek a legnagyobb problémák, és milyen típusú támogatások könnyítenének a családok helyzetén.

A szülők több mint harmada – különböző hangsúlyokkal – a pénzbeli ellátások szintjének növelését említette. Ezen belül a *legtöbben a családi pótlék összegét emelnék*, de néhányan a családi adókedvezmény eredeti állapotának visszaállítását vagy a gyes összegének emelését kívánják.

Második helyen van az óvoda és az iskola, de elsősorban anyagi oldalról. Több támogatást várnak a szülők a közoktatási intézményekkel kapcsolatos költségek fedezéséhez. Konkrét javaslat például, hogy a felső tagozatos tanulók is ingyen érkezhessenek.

Tíz százalék számára a munkahelyek teremtése, illetve a bérek színvonalának emelése a legfontosabb, amely szintén összecseng a Nemzeti Stratégia egyik fejlesztési területével, a szülők munkavállalási esélyeinek javításával.

Az interjúalanyok a három legkiemelkedőbb, leggyakrabban említett javaslat, illetve elvárás mellett megfogalmaztak egyéb igényeket is, mint például a védőoltások ingyenessé tétele 18 éves kor alatt, térítésmentes programokhoz való hozzáférés vagy az utazási kedvezmények bővítése.

3.3. Részterületek vizsgálata

Szülők munkalehetősége

A beszélgetések tematizált, a „Legyen jobb a gyermekeknek” Nemzeti Stratégia fejlesztési területeinek logikáját követő első kérdései a szülők munkavállalási lehetőségeire, foglalkoztatásukra, alkalmi munkavégzésükre vonatkoztak.

A családok élethelyzetét a munka befolyásolja legnagyobb mértékben, még akkor is, ha az általunk megkeresett interjúalanyok többsége csak alacsony jövedelmet és társadalmi presztízst jelentő munkaerő-piaci pozíciókat tölt be. Azok a családok, ahol legalább egy kereső van, biztosabb anyagi háttérrel rendelkeznek, mint azok, amelyekben nincs foglalkoztatott, és a bevételt kizárólag a szociális transzferek jelentik, fekete munkával kiegészítve.

Annak ellenére, hogy a háztartások férfi tagjainak foglalkoztatási szintje viszonylag magas, a rendszeres jövedelmet nyújtó munka sok család számára nem adatik meg. A lehetőségek lakhely szerint változnak, és – mint az országos tendenciák mutatják – a kistelepülésen élők foglalkoztatási helyzete jóval kilátástalanabb, mint azoké, akik városban laknak. Az alkalmi, szezonális munkavállalás gyakori a családok körében. Akik szerencsésebb helyzetben vannak, azok a főállásból származó jövedelmet egészítik ki így, de egy jelentős részükhöz a családi pótlék és egyéb szociális támogatások mellett ez az egyetlen bevételi forrás. A feketemunka bizonytalansága többeket érint, de jobb megoldás nincs. El kell járni szüretelni, vállalkozónál segédmunkát végezni, takarítani ahhoz, hogy összejöjjen a havi kiadásokat éppen csak fedező összeg.

„Most éppen szüretidő van, tehát szüretelni járok, de úgy, hogy a főnökömmel megbeszéltem, hogy állandós éjszakás legyek, és akkor így délelőtt tudok szüretelni menni, ami naponta 4000 Ft-ot hoz még a konyhára, ami most nagyon fontos az iskolakezdés előtt.” (Két gyereket egyedül nevelő cigány anya, Észak-Magyarország)

„A család jövedelme jelenleg a férjem keresetéből áll, családi pótlék és az én gyeseimből tevődik össze. Férjem kiskönyvvvel dolgozik és így hivatalosan csak 15 napot jár dolgozni, a többi napokat a munkáltató zsebből fizeti, ugyanis másképp nem tudnánk megélni.” (Négygyerekes család, Dél -Alföld)

A családok 14%-ában van regisztrált munkanélküli, illetve álláskereső. Többen rendszeres szociális segílyt kapnak, és nem is látnak reális esélyt az elhelyezkedésre. A segíly összege, a gyerekek után járó támogatások, valamint a már említett feketemunka adja a családok jelentős részének teljes jövedelmét. Így nem meglepő, hogy sokan kényszerűen erre a túlélési stratégiára rendezkedtek be. A munkaügyi kirendeltségekkel a családok nagy része tartja a kapcsolatot, ugyanakkor eredményes együttműködésről, tényleges segílygről csak néhányan számoltak be.

„Látok benne egy minimális esélyt. Ott tudnak adni munkát, csak én egyszer beszéltem a vezetővel ott a munkaközvetítőben. Legelőször engem a fakitermelésre akartak küldeni. Ott nem néznék azt, hogy roma, vagy nem roma. Csak én már nem tehetem meg azt, hogy ezeket a méteres fákat egyedül emelgetem a derekam miatt. Ez miatt kértem, hogy ha egy mód van rá, ezeket a kimondottan nehéz fizikai munkákat ne ajánlják nekem.” (Háromgyerekes roma család, Közép-Dunántúl)

„Kapcsolatban állok a munkaügyi hivatallal. Eddig még nem igazán segítettek, vagyis képzési támogatást kaptam, és el is végeztem az iskolát. Viszont evvel sem tudtam elhelyezkedni.” (Kétygyerekes anya, Dél-Dunántúl)

A gyerekekhez kapcsolódó pénzbeli ellátások szintje, biztonsága

Az interjúkból kirajzolódik, hogy a családtámogatási rendszer, illetve annak támogatási formái hatékonyan képesek ellátni funkciójukat. Nagymértékben hozzájárulnak ahhoz, hogy a családok legalább a minimális létfenntartáshoz szükséges jövedelemmel rendelkezzenek. Előnye a rendszernek az univerzális jelleg, amely így – szemben a segílyvel – nem

stigmatizál, és valamelyest erősíti a társadalmi szolidaritást, garantál egy általános szociális biztonsági szintet. Ezáltal fontos tényező a szegénység kialakulásának megelőzésében, illetve a teljes elszegényedés megakadályozásában.

Az anyák több mint 50 százaléka részesül gyermekgondozási segélyben, amelynek öreg-ségi nyugdíjminimummal megegyező összege önmagában nem biztosítja a megélhetést, ugyanakkor sok helyen az egyik legfőbb jövedelemforrásnak számít.

Családi pótlékot szinte kivétel nélkül minden család kap, amely hasonlóképpen az egyik legfontosabb tétele a családi költségvetéseknek. Azokban a háztartásokban pedig, ahol nincs foglalkoztatott, egyértelműen ez a legjelentősebb bevétel. Igaz, több interjú-alany mondja, a családi pótlékot emelni kellene olyan mértékben, hogy az kövesse az áremelkedést, és a jelenleginél nagyobb biztonságot nyújtson a gyerekes családok számára. Mégis tény, hogy ez a leghatékonyabban működő pénzügyi támogatás. A gyakori elégedetlenség mögött valószínűleg az állhat, hogy a rendszer nem differenciál eléggé. A három vagy többgyerekes családok gyerekenként mindössze hármezer forinttal kapnak többet, mint azok, akik egy gyermeket nevelnek, illetve kétezerrel többet, mint a kétyerekesek. Hasonló a probléma az egyszülős családok esetében is, minthogy a rendszer itt sem veszi megfelelő mértékben figyelembe azt, hogy az egyedülálló szülőknek jóval nagyobb terhet jelent a gyerekek eltartása, nevelése. Mint említettük, 2008-tól ez a helyzet valamelyest javul.

„Én hiába kapom, mivel nagycsaládos vagyok, ezt a... Hát 59. 600 Ft a négy gyerek után a családi pótlék. Nem tudom, hogy lehet négy gyermeket eltartani belőle.” (Négygyerekes anya, Közép-Dunántúl)

„Szerintem a családi pótlék összege minimális, javasolnám a 25. 000 Ft-ot gyerekenként, ez talán már segítség lenne. Igen, gyes-t is kapok, amit megint nevelésesen kevésnek tartok. Nincs megfelelően „díjazva”, ha egy nő gyermekvállalásra adja a fejét, azt gondolom érthető, hogy a fiatalabb generáció miért nem teszi ezt.” (Hét gyermeket nevelő család, Észak-Alföld)

„A családi pótlék összege alacsony, nem arányos a gyerekekre fordított kiadásokkal.” (Háromgyerekes anya, Közép-Magyarország)

„A családi pótlék szintjét a béka feneké alatt gondolom. Ugyanis jelenleg ez a legnagyobb bevételünk. Hogy is szokták mondani? Éhen haláshoz sok, megélhetéshez kevés. A gyermekvállalást nem becsüli meg az állam.” (Négy gyermekét egyedül nevelő anya, Dél-Alföld)

Az univerzálisan járó gyēs és családi pótlék mellett megkérdeztük azt is, hogy jogosultak-e a családok rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre, egyáltalán tudnak-e erről a segély típusú ellátásról, és ha igen, kérték-e.

A családi pótlékról eltérően ez jövedelemhatárhoz kötött ellátási forma, amelyet csak a jövedelmi és vagyoni helyzet vizsgálata után kaphat meg a család. Ugyanakkor „fontos jellemzője, hogy passzport-jellegű ellátás, ami azon túl, hogy némi többlet jövedelemhez juttatja a családokat, jogosultságot teremt bizonyos csoportok számára ingyenes vagy kedvezményes óvodai és iskolai étkezésre, valamint ingyenes tankönyvre.”¹³ A korábban rendszeres gyermekvédelmi támogatásként folyósított segélyt 2005-ben még 650 ezer gyerek kapta az országban, 2006-ban – a rendszer átalakítása után – már csak 450 ezer.

Az általunk megkérdezett családok 40 százaléka részesül rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben, ugyanakkor sokan a lehetőségekről való tájékoztatás hiányára panaszkodnak. A passzport-jellegből adódó ingyenes vagy kedvezményes szolgáltatásokat jelentős segítségnek érzik a szülők, minthogy az intézményi étkezés térítése és a tankönyvek meg-

„Jogosultak lennénk a gyermekvédelmi kedvezményre, de én nem kapom, mert egy csomó papírt kell kitölteni, többek között adóigazolás is kell hozzá. Mivel nem fizetek adót, így inkább nem kérem e támogatási formát, hogy az adóhatóság ne figyeljen rám, hogy miért nem fizetem az adót vagy miért nem töltöm ki az adópapírt, ne kerüljek előtérbe.” (Három gyermeket egyedül nevelő anya, Dél-Alföld)

„Az ingyen könyvet és a kedvezményes étkezést kapjuk, a többire nem vagyunk jogosultak a férjem „túl jól keres.”” (Háromgyerekes család, Észak-Alföld)

„A gyermekem ingyen kapja a tankönyveket, ami nagy segítség, mert a tankönyv ára kb. 10.000,- Ft lenne. A nagyobbik gyermekem... felső tagozatos. Korábban étkezett az iskolában, de a kéthavi hátralék miatt kizárták az étkezésből.” (Kétgyerekes egyedülálló anya, Nyugat-Dunántúl)

„Gyermekvédelmi kedvezményt nem pénzben kapjuk, hanem az ebéd-támogatásban és a tankönyvtámogatásban kapjuk meg. Sanyika 14 éves, órá már csak 50%-os kedvezményt kapunk. Edit 10 éves, őneki az ebéd és a tankönyv is ingyenes. Jó lenne, ha a nagyokra is kaphatnánk az ingyenes tankönyv – és ebéd-támogatást. Bár szerintem nem ingyenes a tankönyv, mert a munkafüzetért fizetni kell, és bizony 4-5 gyerek után ez is megterhelő.” (Hétgyerekes család, Dél-Alföld)

13 Ferge Zsuzsa, Bass László, Darvas Ágnes, Dögei Ilona, Tausz Katalin (2007.) A Szegénység és kirekesztés változása 2001-(2005)-2006. ELTE TáTK Szegénységkutató Központ. 76.o.

vásárlása komoly problémát jelentene számukra. Igaz azonban, hogy a pénzbeli támogatás összege minimális, (évi kétszer 5000 Ft), így a családok jövedelmi helyzetén és életszínvonalán nem javít érzékelhetően.

Lakáshelyzet, a lakhatás körülményei

A lakáshelyzetre, a lakhatási körülményekre vonatkozó országos adatok talán a legkevésbé elérhetőek. Nem tudjuk pontosan, mennyien élnek telepi környezetben vagy lepusztult nyomornegyedekben. Nem látjuk mennyien kénytelenek lakhatásra alkalmatlan helyiségekben élni víz, fűtés és villany nélkül. Tapasztalataink azonban vannak.

A Magyar Szegénységellenes Hálózat tagjai közül többen dolgoznak cigány vagy szegénytelepeken élő emberekkel, sokan járnak nap, mint nap olyan lakókörnyezetben, ahol a legalapvetőbb civilizációs eszközök is hiányoznak, ahol nincs aszfaltozott út, vízvezeték és szennyvízcsatorna. A nagyvárosi gettók és a falusi telepek nyújtotta életminőségben nincsenek jelentős különbségek, közös pontjuk, hogy nem biztosítják az élet alapvető elemének számító, emberhez méltó lakhatást. Közismert az is, hogy az etnikai és a lakóhelyi szegregáció gyakran átfedésben áll egymással, minthogy elsősorban cigány családok élnek telepi körülmények között, ők azok, akik a település szélén meghúzódva, a többségi társadalomtól elkülönítve laknak vályogkalyibákban, putrikban.

A lakáshelyzet általános megítélésén túl azt is megkérdeztük interjúalanyainktól, hogy mekkora nehézséget jelent a lakás fenntartása, a rezsiköltségek fizetése. Ehhez kapcsolódóan érdeklődtünk arról is, hogy az önkormányzat segíti-e lakhatásuk biztosítását, részesülnek-e valamilyen pénzbeli vagy természetbeni ellátásban, amely megkönnyíti a lakással összefüggő költségek finanszírozását. Itt elsősorban a lakásfenntartási támogatás szerepe lehet fontos, amelynek célja a rendszeres kiadások fedezéséhez nyújtott hozzájárulás. Aktualitása miatt az interjúk többségében a gázár-támogatásról is szó esik, igaz, a kistelepüléseken élő családokat – más típusú fűtés miatt – ez nem érinti.

A megkérdezettek többsége arról számolt be, hogy komoly erőfeszítést jelent számukra a lakás fenntartása, a rendszeres rezsiköltségek kifizetése. Sokuknak van tartozása, több hónapos elmaradása, amely folyamatos fenyegetettséget, bizonytalanságot okoz. A beszélgetésekből megállapítható, hogy a gondokban vannak különbségek a lakóhely típusától függően. A városban élők legnagyobb problémája a közüzemi díjak fizetése, az albérleti díj előteremtése, valamint saját lakás esetén – mert ilyen is van – a banki hitelek törlesztése. A falusi családoknál szintén nehézséget jelent a rezsiköltségek fedezése, de köztük többen élnek saját házban. Az más kérdés, hogy milyen körülmények között. Néhányan a közelmúltban vettek új házat, és a negatívumok mellett olyanokkal

is találkozunk, akik elégedettek lakáshelyzetükkel. Persze fellelhető szélsőséges példa a másik oldalról is: több olyan családdal készültek interjúk, akik cigánytelepen, összetákolt putrikban élnek. Sőt eljutottunk olyan településre is, ahol barlanglakásokban laknak a romák.

„Tímiék 1996-ban költöztek Budapestről {egy kistelepülésre} ifjú házások lakásváltási kölcsönével, és vették a vályogházat, amit újíthatnak, igyekeznek karban tartani.” (Kétgyerekes család a fővárostól nem messze)

„Itt a másik probléma, hogy a villanyszámla óriási, mert kell rásegíteni a kályhának. A tél az úgy kiveszi az ember zsebéből a pénzt, hogy nem igaz. Régen osztottak ilyen szénjegyet, fajegyet, ez nagyon jó dolog volt. Szociális alapon kaphatott az ember havonta x mennyiségű fát. Hatalmas segítség volt. És ilyen dolgokat megszüntettek.” (Négygyerekes cigány család egy közép-dunántúli városból)

„Normális körülmények között lakunk. Nagy gondot okoz a lakás fenntartása. Nem kapunk támogatást sem az önkormányzattól, sem máshonnan.” (Háromgyerekes család közép-magyarországi kisvárosból)

„Jelenleg a lakás bútortzatát kellene felújítani. Nincs elég bútorunk, sok ruhanevelő dobozokban van, a gyerekeknek a tanuláshoz íróasztalokra lenne szüksége, és az ágyaikat is ki kellene cserélni. A jelenlegi bútorainkat akkor vettük, amikor összeházasodtunk, illetve ismerősöktől, vagy felajánlásból kaptuk.” (Ötgyerekes család egy nyugat-dunántúli városból)

„üres lakásban álltam, csak a konyhában voltak dolgaim, mert amikor elváltunk, elvitt minden bútort. Én úgy voltam üresen, úgy szedgettem össze magamnak, hogy mégis jól nézzen ki a lakásom. És már most nagyon meg vagyok elégedve, fent is, lent is van, csak még 1-2 dolog hiányzik, amit én szeretnék, én addig megyek, míg az meg nem lesz. Amire ráteszem a szert, annak meg kell lennie.” (Három unokáját egyedül nevelő cigány asszony, egy város melletti cigány telepről, Észak-Magyarország)

„Eddig pincelakásban laktunk, három helyiségből állt, egy kis fennálló, ahol a fiatalok laktak, egy konyha meg egy szoba, ahol én, a férjem, meg Sanyi.” (Barlanglakásából a közelmúltban kiköltözött kétgyerekes cigány anya, Észak-Magyarország)

A családok kevesebb, mint egyharmada kap lakásfenntartási támogatást. Többen mondják, hogy meg sem próbálják kérni, mert az önkormányzat úgy is elutasítja őket, illetve so-

kan nem is tudnak erről a lehetőségről. A gázár-támogatást megközelítőleg szintén egyharmaduk kapja. Utóbbi ismertsége jóval nagyobb, mint a lakásfenntartási támogatásé, amely annak is köszönhető, hogy a közelmúltban a média egyik központi témájaként szerepelt a gázár kérdése. Felvetődik ugyanakkor a kérdés, hogy az önkormányzatok és a helyben dolgozó szociális szakemberek miért nem tájékoztatják a lakosságot erről a támogatási formáról. Természetesen az sem elhanyagolható, hogy a lakásfenntartási támogatás odaitélése diszkrecionális jellege miatt elsősorban az önkormányzat hatásköre, míg a gázár-támogatás a kritériumok teljesülése esetén automatikusan jár.

„Mostanában hallottam róla, hogy ilyen létezik, de azon gondolkodom, hogy ha eddig nem kaptam meg a gyermekvédelmi támogatást, ami aztán már tényleg minimum, akkor a lakásfenntartásit, hogy is kaphatnám én meg?” (Két gyerekét egyedül nevelő, telepen élő cigány anya, Észak-Magyarország)

„A rezszi télen havonra kb. 100.000 Ft, nyáron kb 80.000 Ft. Megpróbáljuk mindig időre kifizetni a számlákat, mert abba gondolunk bele, ha nem, akkor mehetünk a gyerekekkel az utcára. A rezszi kifizetéséhez nem kapunk az önkormányzattól támogatást. Egyszeradtuk be a lakásfenntartási támogatást, de elutasítottak minket. Papíron nem indokolták meg, de amikor személyesen megkérdeztem, akkor azt mondták, mivel mi rendszeren fizetjük a rezsit, ezért nem vagyunk rászorulva a támogatásra. Pedig a víz, és villany díja is nagyon magas nálunk havonta.” (Hétgyerekes cigány család, Nyugat-Dunántúl)

„Volt olyan néha, hogy egy-egy hónapot nem rendeztünk, de mindig igyekeztünk rendezni a számlákat. Ehhez nem kaptunk az önkormányzattól segítséget, igaz nem is kértünk, azok után, hogy a gyermekvédelmi támogatást mindig elutasították.” (Négygyerekes család, Dél-Alföld)

Óvoda, iskola

Külön fejezetet szántunk arra, hogy kiderítsük, a szülők elégedettek-e azzal a közoktatási intézménnyel, ahová a gyerekük jár, esetleg adódnak-e problémák, konfliktusok az óvodával vagy az iskolával. Az intézményi ellátáshoz kapcsolódóan érdeklődtünk a felől is, hogy milyenek ítélik az étkezés színvonalát, tudnak-e különböző lehetőségekről, támogatásokról, amelyek az iskolás gyerekek után járnak, illetve mekkora megterhelést jelentenek a családnak az óvodáztatás, iskoláztatás költségei. Azt is megkérdeztük, hogy az intézményes szolgáltatásokon kívül vannak-e egyéb olyan programok a településen, amelyek a gyerekek számára biztosítanak alternatív szabadidős lehetőségeket.

A Hálózat önkéntesei által, „bejárt” települések mindegyikén működik óvoda és általános iskola (van, ahol csak alsó tagozat), amely egyrészt a lakosságszámból adódik, másrészt azonban szerencsésnek is mondható a helyzet, hiszen olyan interjúalanyaink is vannak, akik ezerfős településen élnek. Az ekkora lélekszámú falvakban pedig nem törvényszerű, hogy az önkormányzat képes fenntartani közoktatási intézményeket.

A szülők háromnegyede elégedett azzal az intézménnyel, ahová a gyerek jár. Különösebb konfliktusról csak néhányan számoltak be, ugyanakkor egy-két esetben konkrét diszkriminációs gyakorlatról is hallottunk. Ez egyrészt nem meglepő, minthogy tudjuk, a cigány gyerekek oktatási szegregációja valós jelenség az országban. Mégis, egy-egy esetre is fel kell hívni a figyelmet. Az interjúk egészét tekintve azonban az általánosan megállapítható, hogy a szülők és a gyerekek is elégedettek az iskolával vagy az óvodával, illetve az ott dolgozó pedagógusokkal. A következő idézetek többféle vélekedést és tapasztalatot tükröznek:

„Sokszor úgy érezzük a gyerekekkel, hogy mivel gond a tanulásukkal és a magatartásukkal, valamint cigányok, ezért sokszor éri őket hátrányos megkülönböztetés.” (Háromgyerekes cigány anya, Nyugat-Dunántúl)

„A tanárok közt van olyan, aki nagyon kivételt tesz, megnézegetik őket, a származást... az a baj, hogy nagyon sok magyar elviszi a gyerekét az iskolából, mert sok a cigány. Majdnem csak cigányok vannak. Meg az osztályok is kicsi létszámúak, mondjuk, az nem lenne baj, csak az, hogy ennyire nem fogadják el a mi gyerekeinket. Elkülönbítik őket.” (Háromgyerekes cigány család, Észak-Magyarország)

„A kislányomat az óvodában kidobták a csoportból, az óvónő hozzáállása miatt. A munkahelyemet ott kellett hagynom, hogy elláthassam a gyermekeimet...” (Két gyereket egyedül nevelő anya, Észak-Alföld)

„Én meg vagyok vele elégedve. Hiába sok a roma gyerek, de azért odafigyelnek rájuk, a legmesszemenőbbekig megtanítják őket mindenre. Amit ki tudnak belőlük hozni, kihozzák.” (Négygyerekes cigány család, Észak-Magyarország)

„Két kisebb gyermekem a településen jár általános iskolába. A véleményem az iskoláról nagyon jó, meg vagyok elégedve az oktatás színvonalával és a pedagógusokkal.” (Háromgyerekes család, Közép-Magyarország)

Előzetes várakozásunknak megfelelően az óvodával és az iskolával kapcsolatos anyagi megterhelések terén már jelentős nehézségekről számoltak be az interjúalanyok. Ezek a költségek nem csak a szegényebb családoknak jelentenek problémát, így szinte természete-

tes, hogy az erre vonatkozó kérdésekre a szülők szinte egyhangúlag válaszoltak. Néhányan mondták csak, hogy az óvodai csoportpénz, az iskolai felszerelések, az osztálypénz vagy éppen a kirándulások költségei nem terhelik meg a családi kasszát. A legjelentősebb kiadást a felszerelések beszerzése okozza, de komoly erőfeszítésbe telik a különböző, az intézmények által szervezett programok finanszírozása is. Az interjúalanyok által említett összegek között nagyok az eltérések; vannak, akik néhány ezer forintos kiadásról számolnak be, mások pedig több tízezres költségekről beszélnek.

„Párszor vannak kirándulások. Hiába ment el a 20-24 gyerek, én nem tudtam megtenni, mert az ember úgy van vele, hogy vagy mind a három megy, vagy egyik se. És azért háromnak húzós. Most is a nyári táborok 12.000 az egynek. És akkor az mellett még zsebpénz ugye. És az három gyereknél, szinte elvinné, amit kapok.” (Négygyerekes cigány család, Közép-Dunántúl)

„Amit muszáj kifizetni, azt fizetjük. Osztálypénzt vagy tisztasági csomag díját időnként előre vagy néha utólag rendezzük. Mikor milyen a családi költségvetés.” (Négygyerekes egyedülálló anya, Dél-Alföld)

„A gyermekeim általános iskolai kezdése gyermekenként kb. 15 ezer forint volt, emellett havi kiadásként gyermekenként kb.: ezer forint (WC papír, papír zsebkendő, rajzlap, írólap, stb), de ez még az osztálypénzt nem tartalmazza, arra csak havi 200-300 forintot fizetünk, mivel az osztálykirándulásokra nem tudjuk mind a 4 gyermeket elengedni.” (Ötgyerekes család, Nyugat-Dunántúl)

A települések döntő többségében elérhetőek különböző iskolán kívüli programok, szakkörök, sportfoglalkozások vagy nyári táborok. Alig néhányan jelezték, hogy semmilyen lehetőség nincs abban a városban vagy faluban, ahol élnek, sőt több helyen igen széles a választék. Ugyanakkor szinte kivétel nélkül hozzátették, hogy ezeknek a szolgáltatásoknak a nagy része számukra nem megfizethető. A pénz tehát elsődleges szelekciós tényezőként működik ezekben az esetekben, kivéve azt a néhány települést, ahol a családsegítő szolgálat vagy civil szervezetek térítésmentes szolgáltatásokat biztosítanak. Gyakori az a tapasztalat, amely szerint a nyári táborok megfizethetetlenek, így a gyerek inkább otthon marad. Sztintén többen említették, hogy az iskolán kívüli szakkörökért is túl sokat kell fizetni ahhoz, hogy megengedhessék maguknak. Így legtöbb esetben maradnak az iskola által – csak ritkán – szervezett szabadidős programok, és a már említett egyéb nem profit alapú szolgáltatások. A családok nehéz anyagi helyzetét valóságghűen tükrözi az, hogy gyerekeiknek nem képesek megfizetni azokat a programokat, amelyek tartalmas, hasznos kikapcsolódást, szórakozást, sőt a jövőben kamatoztatható ismereteket, készségeket is biztosítanak számukra.

„Évközben a gyerekek szeretnek azokra a programokra járni, ahol kézműves foglalkozás van. Könyvtárba is időnként bejár a nagyobb fiam, itt internetezni szokott. Azok a foglalkozások, amik vannak, azok jók és színvonalasak. Néha azonban nem tudnak részt venni a programokon, mert nincs mindig buszközlekedés és nekünk ezt is figyelembe kell venni, hogy haza tudjanak érní.” (Négygyerekes egyedülálló anyja, Dél-Alföld)

„Az iskolában az osztálykirándulás, amire a gyerek el szokott menni, mivel ez kötelező. Az iskolában különböző szakkörök úszás, színház programot szerveznek, de anyagi lehetőségeink nem engedik meg, hogy a gyerekeket el tudjuk engedni... Az iskola által szervezett nyári táborok költsége még önkormányzati támogatás mellett is sokba került volna, amit nem tudtunk megfizetni.” (Két gyereket egyedül nevelő cigány anyja, Nyugat-Dunántúl)

„... vannak kirándulások, amihez kapunk támogatást, mert egyébként én magamtól ebből a pénzből nem tudom elvinni őket. Táborokban vehetünk részt, ami tényleg csodálatos dolog, hogy egy hétre el tudunk szabadulni itthonról, és nem csak a gondokról, bajokról tudunk beszélni, hanem nevetni, örülni is tudunk, és ez nagyon nagy dolog az életben. Így legalább a gyerekek az iskolában is be tudnak számolni arról, hogy hol voltak a nyáron. Ez tényleg jó, mert ezelőtt ezt nem tudták megtenni.” (Kétgyerekes egyedülálló cigány anyja, Észak-Magyarország)

Az intézményi étkezés minőségéről kevesebben alkottak véleményt, sok helyen nem került ez szóba. Talán mégis érdemes kitérni rá, mivel alapvető fontosságú, hogy a gyerekek milyen körülmények között és milyen minőségű, mennyiségű ételt esznek nap, mint nap. Annak a tizenkét interjúalanynak a - gyerekeitől származó – közvetett tapasztalata, akik beszéltek az étkeztetésről, fele-fele arányban oszlik meg. Éppen ugyannyian találták jó minőségűnek, elegendőnek az ételt, mint ahányan kedvezőtlenül vélekedtek róla. Néhány megállapítást azért érdemes felidézni:

„... megkapják ők a rendes étkezést, csak éppen ő nem eszi meg. Bár az uzsonnával egyszer volt egy kis gondom. Egy szelet vajas kenyéren öt szem szotyola mag. Pucolt szotyola mag.” (Háromgyerekes család, Közép-Dunántúl)

„Iskolatejet télen sokszor jeges kásaként kapják a gyerekek, ami szerintem sem helyes, hisz a torkuknak, mandulájuknak árt, de nincs mód meglangyosítani...” (Kétgyerekes család, Közép-Magyarország)

„Hiába eszik meg az ebédet, a tízórait, az uzsonnát, hazajönnek, és egyből azt nézik, hogy anyu mit főztél. Mert ők éhesek. És leülnek, és két vagy három tányérotkat esznek. Nem a minőséggel van a baj. Mert azzal jönnek, hogy finom volt. Szóval nem minőségi a problémánk ezzel, hanem a mennyiség. Ahhoz képest, amennyi pénzt elvisz az iskola, óvoda.” (Négygyerekes cigány család, Közép-Dunántúl)

Családsegítés

Magyarországon mintegy 2100 település van, ahol nem kötelező a családsegítő szolgáltatás működtetése. Mi azokon a településeken vizsgáldtunk, ahol elérhető a szolgáltatás, ezeken a településeken kétezernél magasabb a lakosság száma.

A családsegítő szolgálatok az 1980-as évek közepétől jöttek létre, először a nagyvárosokban, majd az idő előrehaladásával és a jogi szabályozás változásával a kisebb településeken. Az elmúlt húsz évben ez a szolgáltatási forma szervezeten beépült a szociális ellátórendszerbe, az alapellátás egyik pillérévé vált. A kezdetektől máig tartó időszakban már legalább három-négy generáció találkozott, találkozhatott a családsegítéssel.

Interjúalanyainknak mintegy kétharmada ismeri, illetve került kapcsolatba a családsegítő szolgálattal. Figyelemre méltó a másik egyharmad helyzete; annak ellenére, hogy szegénységben élnek, még nem találkoztak a családsegítéssel, mint szolgáltatással. Többen közülük úgy gondolják, hogy azért lehet ez így, mert még nem kerültek olyan helyzetbe, ami miatt szükségük lett volna erre a szolgáltatásra.

Feltétlenül meg kell jegyeznünk itt a következőt: a szolgáltatással már kontaktusba kerültek részéről markánsan megfogalmazódott, hogy hiába a kapcsolat, igen keveset tudnak a „cssk” szolgáltatásairól, működéséről. Joggal feltételezhetjük tehát, hogy a családsegítő által hordozott lehetőségekből számosan kiszorulnak amiatt, mert jelentős az információs deficit a rászorulóknak alkotta lehetséges igénybevevői körben.

„Kevés az információnk a tevékenységeikről. Több tájékoztatásra volna szükség a lakosság felé.” (Tizenegy-gyermekes özvegy anyja, Közép-Magyarország)

„Pontosan nem tudom, hogy mi a feladata egy ilyen szolgálatnak, de jó lenne ismerni, hiszen csak akkor tudok segítséget kérni, ha tudom, hogy mi is az a probléma, ami megoldásához ők segítséget tudnának nyújtani.” (Hétgyermekes anyja, Észak-Alföld)

Az is nyilvánvaló, hogy ha valaki ismeri a szolgáltatást, az még nem jelenti automatikusan annak igénybevételét is. A szolgáltatást ismerők 40 százaléka nem veszi igénybe a családsegítő kínálta szolgáltatásokat. A legtöbben korábban már egy-egy alkalommal fordultak a „cssk”-hoz, de kapcsolatuk megszakadt vagy nem állandósult. Az okok között megtaláljuk az elégedetlenséget, a stigmatizálódástól való félelmet épp úgy, mint a család helyzetében bekövetkezett változást, azoknak a problémáknak a megszűnését, amelyek miatt korábban létrejött a kapcsolat. Többen vannak olyanok is, akik úgy tapasztalták, illetve úgy vélik, hogy problémáik orvoslásában a „cssk” nem tud számukra segítséget nyújtani, ezért nem keresik a kapcsolatot. Olyan interjúalannyal is találkoztunk (egy szűk kisebbség része), aki fél a családsegítő szolgáltatótól.

„Félelmetesek, ismerem a hozzáállásukat, félrevezetik az embereket. Nem vagyok hajlandó hagyni, hogy beleszóljanak az életünkbe!” (Kétygyerekes elvált, érettségizett apa, Észak-Alföld)

„Igen, kapcsolatba kerültünk velük, de köszönjük, nem kérünk belőlük. Ugyanis amikor a segítségüket kértem, azt mondták nekem, álljak a saját lábamra.” (Hétygyerekes anya, Észak-Magyarország)

„Úgy voltam vele, hogy nem megyek, mert sokan megszóltak érte.” (Háromgyerekes anya, Észak-Magyarország)

Azok közül, akik igénybe veszik a családsegítő szolgáltatásait 64 százaléka nyilatkozik úgy, hogy mindenben elégedett a szolgáltatás tartalmával és minőségével, minden harmadik megkérdezett azonban valamilyen szempontból elégedetlen. Az elégedetlenek körében két tipikusnak nevezhető okot találunk. Az egyik a bánásmóddal, szakszerűséggel, míg a másik az eredményességgel, az eszközök és a hathatós segítség hiányával függ össze.

A „cssk”-val együttműködő interjúalanyaink jelentős része úgy érzi, hogy méltánytalanul bántak vele, az ügyét nem kellő figyelemmel és odaadással kezelték. Többen számoltak be személyes jellegű konfliktusról is. Egyértelműnek látszik, hogy ezek az egyébként is aszimmetrikus kapcsolatok egyáltalán nem alkalmasak az ellátotti, vagy a mai szóhasználatnak megfelelően, fogyasztói panaszok (vélt vagy valós érdek és jogsérelmek) kezelésére, feloldására. Visszaautalunk itt arra a megállapításunkra is, miszerint nem kevés azoknak a száma, akik azért nem veszik igénybe a családsegítő szolgálatot, mert korábban elégedetlenek voltak, sérelmezték ügyük kezelésének módját.

Különös figyelemmel kell fordulnunk efelé a problémakör felé. *A gyengék, a periférián lévők bizonyos szempontból rendkívül erősek és teherbíróak, azonban az a lehető legcinikusabb magatartás, ha szó nélkül elmegyünk mellett, amikor az őket segíteni hivatott és egyébként jelentős társadalmi erőforrásokat felhasználó szolgáltatói rendszer még tovább terheli őket.*

Azt is látjuk, hogy a családsegítők ügyfelei között számosan vannak olyanok, akik keveslik a rendelkezésre álló eszközszerkezt, hatáskört. Míg az egyszerűbb, „hétköznapiabb” problémák megoldása kapcsán megfelelő eszköznek, partnernek tekintik a „cssk”-t (ruházat, étel, hivatalos ügyek intézésében segítség), addig a sorsproblémák kezelésében (munka, lakhatás) eszköztelennek látják a szolgáltatókat. Kirajzolódott az is, hogy interjúalanyaink számára jobb helyzetet jelentene, ha a családsegítő, a családsegítő szolgálat több dologban is illetékességet kapna, s ezzel rövidíteni lehetne az ügyintézési utakat, időket. Az is lényeges szempontként merült fel a megkérdezettek körében, hogy az ellátások (különösen a pénzbeli és a lakhatási típusúaknál) működése, „elosztása” igazságosabbá válhatna a családsegítők hatáskörnövelése által.

„A családsegítő hölgy igen ellenséges velünk, állandóan ellenőriz bennünket. A segítők segítsenek, ne akadályozzanak. A lehetőségeket ajánlják fel és támogassanak, ha baj van.” (Hét gyermekével, három unokájával és férjével egyházi átmeneti szálláson élő anya, Dél-Alföld)

„Szerintem nem tudnak a problémák megoldásában segíteni, inkább nehezítették a helyzetemet. Én szerintem, az egész hozzáállásukon kellene változtatni, olyan alakít odaállítani, aki nem a saját akaratát akarja a családra kényszeríteni, hanem átérzi és rávezeti az embert a megoldásra.” (Négygyerekes egyedülálló anya, Dél-Alföld)

„Néhány alkalommal kértem a segítségüket támogatás, vagy esetleg segély kapcsán, de ez csak arra döbentett rá, hogy inkább tanuljam meg magam intézni a dolgokat. Érezhető volt, hogy azt gondolják, mi csak szociális segélyből szeretnénk megélni. Ez számunkra megalázó volt, hisz csak a legvégső esetben kérünk másoktól segítséget.” (Hétgyerekes anya, Nyugat-Dunántúl)

„6 év alatt talán háromszor vettem csak igénybe a szolgáltatást, mert ha valami problémám van, akkor inkább személyesen intézem el a hivatalokba.” (Ötgyerekes anya, Nyugat-Dunántúl)

„Csak részben tudnak segíteni a problémáinkon. Például nem kell megvenni a gyerekeknek a ruhát. Szóval az ilyen hétköznapi dolgokban mindenképpen tudnak segíteni.” (Ötgyerekes anya, Közép-Dunántúl)

„Igazából az a baj, hogy ők csak tanácsot adhatnak. Nem rendelkeznek olyan jogkörrel, ami egy családsegítőt megilletne, például az anyagi kérdésekben.” (Ötgyerekes apa, Közép-Dunántúl)

Egészségügy

Az egészségügy témakörében három kérdéskörre koncentráltunk. Kíváncsiak voltunk arra, hogy az egészségügyi szolgáltatások igénybevételi szabályainak változásairól a célcsoport szempontjából a két legjelentősebb tekintetében (vizitdíj és nagykorú hozzátartozó után fizetendő egészségügyi hozzájárulás) kellően tájékozottak-e interjúalanyaink. Azt is vizsgáltuk, hogy mennyire hozzáférhetőek a településen az ellátások, elégedettek-e ezekkel válaszadóink. Végezetül a vizitdíj fizetésével kapcsolatos tapasztalatokra is kíváncsiak voltunk ebben a témakörben.

A vizitdíjról mindenki hallott, bár a részletes szabályok tekintetében már alacsonyabb a tájékozottság foka. A 18 év alattiak mentességével még tisztában vannak a megkérdezettek, de az egyéb mentességgel kapcsolatosan már igen hézagosaik ismereteik. Találtunk példát arra is, hogy az egészségügyi szolgáltató kifizette a vizitdíjat több alkalommal is, majd később kiderült; a beteg mentességet élvez a jogszabály alapján. Tetten érhető tehát itt is az ellátórendszer tájékoztatatlansága, miközben a szolgáltatásról és azok igénybevételi szabályairól és feltételeiről a szolgáltatóknak kell hiteles és kielégítő tájékoztatást nyújtania a betegeknek.

A hozzátartozói egészségügyi hozzájárulásról a megkérdezettek 38 százaléka nem is hallott. Itt meg kell jegyeznünk, hogy többnyire kisgyermekes családokról van szó, így az ő esetükben jelenleg és a közeli jövőben nem lesz szükséges a hozzájárulás fizetése, ami az alulinformáltság magyarázata is lehet.

„Igen, hallottam a hozzátartozói egészségügyi hozzájárulásról, de még nem érinti a családomat. Viszont érdekelné, hogy a nem dolgozó, semmilyen ellátásban nem részesülő ember miből fizesse egészségügyi hozzájárulást? Ha már majd nem leszek jogosult a gyermekeim után semmilyen ellátásra, és nem kapok munkát, a férjem fizetéséből kell megélni majd a családnak, akkor én akár meg is halhatok? Nem lesz pénzünk ekkora összeget kifizetni! Hiszen ha a férjem vagy én megbetegszünk, most sem tudunk orvoshoz menni, mert azt a pénzt is sajnáljuk elvenni a gyerekektől.” (Háromgyermekes anya, Észak-Alföld)

Az egészségügyi alapellátást a megkérdezettek egyötöde nem éri el saját településén. Többnyire 10 és 25 kilométer közötti távolságokat kell utazniuk az ellátásért. A szakellátásért utazóknak nagyobb távolságra is el kell jutniuk, a megkérdezettek körében többen is voltak, akik 50-60 kilométert is kénytelenek utazni. Figyelmet érdemel az a tapasztalat is, miszerint a közösségi közlekedés igénybevételére nem minden esetben nyílik mód ezeknél az utazásoknál, de gyakorta az árversenyben alulmarad az egyéni közlekedéshez képest is.

A közösségi közlekedés igénybevétele után a társadalombiztosítástól igényelt költségtérítéssel kapcsolatban elmondták alanyaink, hogy az esetek többségében 1,5 - 2 hónapot kell várniuk a kifizetésre.

„Az új egészségügyi reformoknak köszönhetően akár az utcán is meghalhat ma bárki. A mi településünkhöz Szentés van közelebb (25 km), mióta ott van kórház, azóta a kunszentmártoni lakosok mind oda járnak. Most nagyon ügyesen Szolnokhoz (60 km) csatoltak minket. A gondom ezzel, hogy egy sürgős esetről, mint egy agyvérzés vagy szívinfarktus, akár halálos is lehet az időkülönbség! A településünkön megszüntették a mentőszolgálatot, csak ügyelet van, amit a megyeszékhelyről irányítanak. Szentésre maximum 20 perc az út, Szolnokra minimum 40 perc. Ennyit ér az életünk?” (Háromgyerekes anya, Észak-Alföld)

„Kislányunkkal elég sokat járunk orvoshoz koraszülöttsége miatt. Fejlődése később indult el, így fejlesztő tornára hordom, ez is időt és pénzt emészt föl. Heti rendszerességgel járunk gyógytornára Szegedre, ami 35 km-re van a falutól. De érte megtesszük, amit tudunk!” (Négygyerekes anya, Dél-Alföld)

„A kezelésekre, szakorvosi ellátásra Makóra kell a betegeknek utaznia. A szakorvosi ellátás átprofilizálása következtében bizonyos szakorvosi kezelések Makón sem oldhatók meg, hanem Szegedre kell utaznia a betegeknek. Furcsa érdekességként megemlítem, hogy egy foghúzás helyben is meggy 4500 Ft kifizetése mellett, de ingyenesen csak Szegeden oldható meg.” (Ötgyerekes anya, Dél-Alföld)

Interjúalanyaink mintegy fele nincs megelégedve az egészségügyi szolgáltatások minőségével sem. A vizitdíj kapcsán a megkérdezettek mindegyike úgy nyilatkozott, hogy családjuk számára nagy könnyebbség a 18 év alattiak mentessége. Meghatározó többségük szerint családjukat elviselhetetlen teherként sújtaná, ha a gyerekek után is kellene fizetni a vizitdíjat. Kiderült, hogy a megkérdezett családok mintegy fele számára a gyermekek mentessége azt is jelenti, hogy a család felnőtt tagjai után fizetendő, illetve megfizetett vizitdíj nem jelent elviselhetetlen terhet a családi költségvetés számára. Természetes, hogy a válaszadók másik fele számára nehézséget, a gyógyítás lehetőségét és a gyógyulás esélyét szűkítő, jelentős, sok esetben elviselhetetlen terhet jelent a vizitdíj megfizetése.

A családok 13 százalékában voltak olyan nagykorúak, akik mentességet élveztek betegségük okán.

„Nem a vizitdíjjal van problémám, hiszen az nem sok és jó, hogy az orvosoknál marad, szükségük van rá. A baj az, hogy a pénzünk már hó közepén elfogy, és a betegség ugye nem megrendeljük, hanem jön magától, és ha hó közepe után jön, akkor már baj van. Ha tudok is kölcsön kérni pénzt, azt akkor szívesebben költöm élelmiszerre, mint vizitdíjra. Nagy segítség, hogy a gyerekeknek nem kell fizetni, mert ősztől tavaszig a gyerekek többsége szinte állandóan meg van fázva, amit nem szabad kezelés nélkül hagyni a szövödmények miatt, ezért sokat járunk orvoshoz, hiszen három gyerekről van szó, ha az egyik megbetegszik biztos, hogy elkapja a másik kettő is.” (Háromgyerekes anya, Észak-Alföld)

„Szerencsére ritkán kell orvost igénybe venni, de az nagy segítség, hogy a gyerekeknek nem kell fizetni, de újra megjegyzem, hogy a 18 év betöltése nem jelenti azt, hogy a gyerek nem eltartott. Amíg iskolás addig nem tartom jogosnak a vizitdíj fizetését, mert ez újabb megterhelés a szülőnek, számolják ki, nem jár családi pótlék, ha betölti a 23-at, de fizetnünk kell a tandíjat, vizitdíjat, kollégiumot, és esetleg ez a gyerek is enne néha, meg fel is öltözn.” (Hétgyerekes anya, Észak-Alföld)

„Betegségem miatt havonta orvoshoz kellene járnom, és a gyógyszereimet megíratni és kiváltani, de azért nem megyek, mert sem a vizitdíjra, sem a gyógyszerek kiváltására nincs pénzem. A ruházatunkat és lábbelinket nem tudjuk a feleséggel megújítani, mert nincs pénzünk, lyukas cipőben járok, hogy a gyerekeknek meg tudjuk venni a legszükségesebbet.” (Négygyerekes apa, Nyugat-Magyarország)

„Fiamnál kerüljük az allergiája miatt a tejtermékeket, ezért most már nem betegszik meg, így szerencsénkre már három éve orvos sem látta. Szerintem a vizitdíj helyes, mert így legalább kiváltható az orvosok kapzsisága. Igen, segítséget jelent, hogy a gyerekek után nem kell fizetni, mert tudom, hogy míg kicsik a gyerekek nagyon sokat kell velük az orvosnál ücsörögni a betegségük miatt.” (Háromgyerekes özvegy anya, Dél-Alföld)

„Lányunk már betöltötte a 18. életévét, ez most egy kicsit a nyár folyamán megterhelő volt, mert sportbalesete miatt, meg kellett műteni, többször kellett orvoshoz menni és egy hetet kórházban kellett neki tartózkodni, ezek után vizitdíjat kellett fizetnünk. De így az orvosnak nem fizettünk és ez azért jobb volt így. Igaz egy kis székeny ajándékot adtunk neki, mert nagyon lelkiismeretesen foglalkozott lányunkkal.” (Négygyerekes anya, Dél-Alföld)

Közlekedés

Mindenki közlekedik. A szegénységben élők is, bár számukra ez sok esetben vállalhatatlan anyagi terhet jelenthet még akkor is, ha ők hétköznapi életük ügyeiben a szomszédos faluig vagy városig, esetleg egy távolabbi kórházig utaznának. Társas utak, kirándulások nem jöhetnek szóba, a gyalogszer és a kerékpározás viszont biztos napi program.

Interjúalanyaink között csak néhányan vannak, akik arról számoltak be, hogy sem a munka, sem pedig az iskola miatt nem kell rendszeresen közlekedniük. Ők kisebb településeken élnek, gyermekeik a helyi iskolába járnak vagy még nem iskoláskorúak, a szülők munkahelye a településen van, esetleg nem dolgoznak. Az utazók néhány kivételtől (munkába járó családfők) eltekintve a közösségi közlekedést, jellemzően az autóbustt használják. A megkérdezettek 16 százaléka heti gyakorisággal közlekedik, míg a többiek naponta utaznak. A napi utazások átlagos időtartama személyenként egy óra, az iskoláskorú gyerekeket nevelő családok esetében összesen akár a napi négy-hat órát is elérheti a közlekedésre fordított összes idő.

A családok többsége havonta öt-hétezer forintot fordít utazásra, jellemzően a gyermekek számára vásárolnak kedvezményes árú bérletet. A nem a lakóhelyen dolgozó családtagok esetében többnyire a munkáltató részben megtéríti a munkába járás költségeit. Interjúalanyaink között volt olyan, akinél 100 százalékból állta a munkáltató az utazási költségeket, míg olyannal is találkoztunk, aki 22 ezer forintot fizet a bérletéért, amiből a munkáltató semmit nem térít meg számára.

A diákjegyek árának emelkedését minden megkérdezett és érintett család érzékelte. A többség számára nem jelentett elviselhetetlen terhet az áremelkedés, de mindnyájuk családi költségvetése megérezte a változást. Akadtak persze olyanok is, akik az áremelkedés miatt nem vitték a nyári időszakban óvodába a gyereket.

A kisebb településeken csak elvétele találkozni tanya vagy falugondnoki busszal, így a közösségi közlekedés viszontagságaihoz igyekeznek alkalmazkodni az emberek.

„Itt is volt, hogy nem volt pénz, nem jut a bérletre. Akkor megvettem egy félhavit, ameddig tartott addig elhordtam Amandát, utána már szoltam, hogy már nem viszem, nincs bérletem, és megértették, mivel őnekik is elmeséltem, hogy milyen az anyagi körülményem.” (Háromgyerekes egyedülálló anya, Észak-Magyarország)

„A férjem helyben dolgozik, egyébként meg biciklivel közlekedik, mert bérletet nem váltunk, ugye nincs rá keret, örülünk, ha a 3 gyereknek megvesszük.” (Háromgyerekes anya, Észak-Magyarország)

„Tudom, hogy a budapestieknek is utazni kell sokszor, és ez nem csak a vidékieknek van így, de nem mindegy, hogy ott a járatok tízpercenként járnak, itt meg a huszonnégyszerében van három járat. Sok embernek azért nincs munkája, mert nem tud beérni időben arra a munkahelyre, ahova esetlegesen fölvennék dolgozni.” (Háromgyerekes egyedülálló anya, Dél-Dunántúl)

„Öt gyerekkel utazni vonaton, vagy buszon nagyon körülményes és időhöz vagyunk kötve, valamint ennyi jegy megváltása, még ha kedvezményes többé kerül, mintha kocsival megyünk.” (Ötgyerekes anya, Nyugat-Dunántúl)

„Nagyon rosszul érintett a diákjegyek árának emelése. Nem akarom bántani a nyugdíjasokat, de ők sokszor főlegesen veszik igénybe a tömegközlekedést, csak azért mert ingyen van. A gyerekeink meg egyre többet fizetnek.” (Hétgyerekes anya, Észak-Alföld)

Összegzés

A közel ötven interjú mindegyike külön sorsot, egyedi élethelyzetet tükröz. Minden családnak más és más okoz nehézséget, különbözőek mindennapi problémáik és lehetőségeik, amelyek természetesen attól is függenek, hogy hol élnek, hány gyermeket nevelnek, van-e munkájuk. Az interjúk készítése és olvasása során számos élettapasztalattal, keserű véleménnyel és kilátástalan jövőképpel találkoztunk. Az interjúkban megjelennek ismert problémák (mondjuk a cigányokkal szembeni előítélet), de sok olyasmi is, amiről kevesebbet tudunk – például a családsegítők működése alulnézetből.

Az összbnyomásunk az, hogy a szegény gyerekes családok többnyire reálistan értékelik saját helyzetüket is, a történéseket is. Méltányolják a kormányzati erőfeszítéseket, például az ingyenes iskolai étkezést. Bírálják a helyzetüket nehezítő intézkedéseket (például közlekedés növekvő költségei) kivált akkor, amikor azt igazságtalannak tartják (gyerek „indokolatlan” sürgősségi ellátásának megfizettetése). Érzékelik és elutasítják mindazokat a cselekvéseket, amelyek visszaélnek kiszolgáltatottságukkal, és méltóságukat sértik. E reális értékelések alapján alakult ki az az összbnyomásunk, hogy a szegények többségénél inkább romlott, mint javult a helyzet az elmúlt évben.

Igaz, kevés idő telt el azóta, hogy a politika felvállalta a gyerekszegénység csökkentését szolgáló Nemzeti Stratégiát. Ezért nem kérhetjük számon, hogy még nincsenek kézzel fogható eredményei. Azt azonban igen, hogy az utóbbi hónapokban is születtek nem csak a Stratégiával összhangban lévő, hanem annak céljaival ellentétes intézkedések is. A Magyar Szegénységellenes Hálózat ezzel az első monitorjelentéssel is, ennek remélhető folytatásával is azt szeretné elérni, hogy több akarat és forrás segítse a Nemzeti Stratégiát, és hogy ne születhessenek a gyerekek érdekeivel ellentétes intézkedések. Egyelőre csak remélni lehet, hogy lesz akarat, lesznek eszközök és források ahhoz, hogy a következőkben a gyerekek és szüleik élethelyzetében valós, érzékelhető javulásról számolhassunk be. Arról, hogy a gyerekes családok életminősége kedvezően változott – köztük az ötven családdal.

„Vágóképek”

A Monitoring Jelentés elkészítésében közreműködtek

Az összegző elemzést készítették:

Farkas Zsombor, Ferge Zsuzsa, Wéber László

Az interjúkat készítették:

Biri Imre, Dandé István (Dél-Dunántúl)

Csécsei Ilona, Gyimesiné Franyó Borbála, Polacsek Györgyi (Közép-Magyarország)

Jakus Csilla, Némethné Cseh Margit, Sárközi Jenő (Nyugat-Dunántúl)

Lóki Beáta, Mazák Györgyné Szarvák Éva, Szvobodáné Keresztes Irén (Észak-Alföld)

Király Dezső, Simon Andrea (Dél-Alföld)

Móczár Katalin, Vitai Georgina (Észak-Magyarország)

Wéber László (Közép-Dunántúl)

Az interjúzás szervezését, a jelentés előkészítését és véglegesítését
a Magyar Szegénységellenes Hálózat Koordinációs Testülete végezte.

(www.hapn.hu)

A nyomdai előkészítő munkát végezte:

Kiss Júlia és Tamás István

